

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΙΤΗΣ*

IV. ΟΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΑΙ

1. *Οι ἄλβανικῆς καταγωγῆς ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας καὶ γενικῶς αἱ εὐεργεσίαι αὐτῶν τε καὶ τῶν ὁμογενῶν πρὸς τὴν πατρίδα.*

Ἡ πνευματικὴ αὐτῆ ζωικότης καὶ οὐχὶ εὐκαταφρόνητος συγγραφικὴ παραγωγή, ἦν βλέπομεν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα κυρίως, ἐν τῇ περιφρεσίᾳ, τῇ διὰ τοῦ τριγώνου καθοριζομένῃ, ἐκδηλοῦται διὰ τῶν τέκνων αὐτῆς καὶ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἀλβανίας. Ὁ Ἀλβανὸς καὶ ὁ Ἑπειρώτης, ὡς γνωστόν, εἶναι ὁ μᾶλλον φιλαπόδημος ἐκ τῶν Βαλκανίων. Ὅταν οἱ ὄροι τῆς ζωῆς δὲν εἶναι εὐνοϊκοὶ δι' αὐτόν, ἢ ἔμφυτος καὶ ἀπεριόριστος αὐτοῦ ζωικότης κινεῖ αὐτόν πρὸς τὴν ξενιτείαν· ἀναχωρεῖ πάμπτωχος πῆραν καὶ ῥάβδον μόνον φέρων καὶ τὴν εὐχὴν τῶν γονέων· ἔρχεται εἰς ξένην γῆν ἄσημος καὶ ἄγνωστος, καὶ ἐντὸς ὀλίγου πλουτεῖ καὶ γίνεται μέγας καὶ πολὺς. Ἡ ἰδιότης αὕτη χαρακτηρίζει ἐξαιρετικῶς τοὺς Ἀλβανούς. Ἡ Μολδοβλαχία ἰ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐποχῇ δι' αὐτοὺς ἦν ἡ νῦν Ἀμερικὴ. Ἐντὸς ὀλίγου ἐπεξετάθησαν κατ' ὅλας τὰς εὐφόρους ἐκείνας ἐκτάσεις, καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν ἀνέπτυξαν διαφόρους τέχνας καὶ βιομηχανίας. Ἡ λαϊκὴ μουσα ἐξυμνεῖ μέχρι σήμερον τοὺς τολμηροὺς ἐκείνους μετανάστας καὶ ὑπενθυμίζει ἡμῖν τὸν ἐκ τῆς Βλαχίας εἰσρέοντα εἰς τὴν Ἀλβανίαν χρυσόν. Ἡ τύχη εὐνόησεν αὐτοὺς τὰ μέγιστα. Κατὰ τὴν περίωδον ταύτην ἀνῆλθον τὸν θρόνον τῶν ἡγεμονιῶν σειρὰ ἐνδόξων ἄλβανικῆς καταγωγῆς Βοεβοδῶν, οἵτινες ἐτίμησαν εἰς ὑψιστον βαθμὸν τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος, διὰ τῆς μεγαλειώδους δράσεως, ἦν ἀνέπτυξαν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς χώρας. Ἀπὸ τῶν μέσων περιπτοῦ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ', ἐπὶ δύο σχεδὸν ἑκατονταετηρίδας, τρεῖς δυναστεῖαι ἐξ Ἀλβανῶν (ἢ μᾶλλον δύο) κατελάμβανον τὴν ἀρχὴν ἀλληλοδιαδόχως μετὰ μικρῶν διακοπῶν, καὶ ἐκόσμησαν τοὺς θρόνους τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας. Καὶ αὗται εἶναι: ἡ μὲν τοῦ *Βασιλείου Λούπου* (ἣτις ἔπειτα φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Δούκα), ἔδωκε τρεῖς ἡγεμόνας, ἡ δὲ τοῦ *Γνίκα*,

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους σ. 175.

1. Ἡτοι ἡ Μολδαβία καὶ Βλαχία, αἱ δύο ἡγεμονίαι· οὕτω χρώμεθα τῇ λέξει· οἱ παλαιότεροι ἱστορικοὶ οὕτως ὠνόμαζον τὴν Μολδαβίαν, τὴν δὲ Βλαχίαν Οὐγγροβλαχίαν, ὡς γειτνιαζούσαν πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν. Τῷ 1859 ἐπὶ *Κούζα* ἐνωθεῖσαι ἀπετέλεσαν τὴν νῦν Ρουμανίαν.

ἢ καὶ σπουδαιότερα, δοῦσα ἐν ὄλῳ **11 ἡγεμόνας**. Οἱ καταγωγῆς ἄλβανικῆς οὗτοι ἡγεμόνες ἐσημείωσαν, κατὰ τὴν γνώμην πάντων τῶν ἱστορικῶν, τὴν *ἐνδοξοτέραν περίοδον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν*. Ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν ὅλην εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας καὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ. Ἔδα πάνησαν ἀφειδῶς διὰ τὴν ἴδρυσιν ἀκαδημειῶν καὶ τυπογραφείων, ὡς καὶ κατωτέρων σχολῶν. Ἐξέδωκαν νόμους διὰ τὴν Πολιτείαν, καὶ ὠργάνωσαν τὴν Ἐκκλησίαν, οὐ μόνον διὰ τῆς ἐκδόσεως ποικίλων ἐκκλησιαστικῶν καὶ θεολογικῶν ἔργων, ἀλλὰ προέβησαν καὶ εἰς τὴν μετάφρασιν αὐτῶν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ἰθαγενῶν. Οἱ ἡγεμόνες οὗτοι εἶναι οἱ πρῶτοι, οἵτινες *εἰσήγαγον τὴν ῥουμανικὴν εἰς τὰ σχολεῖα* καὶ προσεπάθησαν νὰ μορφώσωσι καὶ γλῶσσαν ἐκκλησιαστικὴν. Τὸ ῥουμανικὸν ἔθνος δέον νὰ θεωρῆ τὸς **Δούπους, Δούκας** καὶ **Γκίκας** ὡς τοὺς μεγαλητέρους ἐθνικοὺς εὐεργέτας· οὔτε δύναται τις νὰ κατηγορήσῃ αὐτοὺς ἐπὶ διασπαθίσει τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, ζῶντας καθ' ἑαυτοὺς λιτότατα. Οὗτοι ἐνεβάθυναν ὄντως εἰς τὰς ἐθνικὰς ἀνάγκας, καὶ ἐξυπηρέτησαν τοὺς πρακτικοὺς σκοποὺς τῆς χώρας. Ἐὰν δὲ κατ' ἔθος καὶ κληρονομίαν αὐθεντικὴν συνέχισαν ἐν μέρει τὸ ἔργον τῆς εὐποιίας πρὸς τὴν Μεγ. Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς προσκνημένους Τόπους, καὶ εἰς τοῦτο ὑπῆρξαν φειδωλοί, ὡς παρατηρῶ ἐπὶ προγ. εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁθῶ, ἔνθα σπανίως ἀκούει τις ἐκφωνούμενα τὰ ὀνόματα τούτων¹. Ἐκεῖνοι οἵτινες εὐηργέτησαν ἀδρῶς τὰς μονὰς τοῦ Ἁθῶ εἶναι οἱ πρῶτοι ἰθαγενεῖς ἡγεμόνες, καὶ εἶτα ὁ **Νεάγκος**, ὁ **Σερβάν** καὶ ὁ **Μπασαράβας**. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν τῷ προσώπῳ τῶν Γκικᾶδων ἡγεμόνων εὗρον τοὺς μεγαλητέρους θιασώτας καὶ ὑποστηρικτάς· διὸ καὶ ὁ πολὺς J o r g a πικροχόλως ὀνομάζει αὐτοὺς ὡς κατ' ἔξοχὴν «φιλέλληνας». Περιωρίσθησαν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐντὸς τοῦ Κράτους· διὸ καὶ μικρὰς ἐνδείξεις ἔχομεν σωζομένας περὶ τῆς ἐπικουρίας αὐτῶν εἰς τὴν ἐπίταδε πνευματικὴν κίνησιν. Ἄλλ' εἶναι δυνατὸν νὰ

1. Εἰς πίστωσιν παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς φυλλάδιόν τι ἐκδοθὲν ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1881 καὶ ἐπιγραφόμενον : «Εὐεργεσίαι τῶν Ῥωμούνων πρὸς τὰς μονὰς τοῦ ἁγίου Ὁρους Ἁθῶ καὶ πρὸς ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν. Μετάφρασις ἐκ τῆς Ἐκκλ. Ῥωμουρικῆς Ἐφημερίδος «Ὁ Ὁρθόδοξος» καὶ J o r g a, Le Mont-Athos et les payes roumains (ἐν Bulletin de la section historique de l'Academie Roumaine II). Κατὰ ταῦτα δορεῖται εἶναι ὁ μὲν **Δούπος** εἰς τὸ Πρωτάτον, τὸ Βατοπέδιον καὶ Ζωγράφου, ὁ δὲ **Δούκας** μόνον εἰς τὸ Ξηροπόταμον καὶ οἱ **Γκίκαί** εἰς τὰς ἐξῆς μονὰς : Βατοπέδιον, Ξηροποτάμου, Φιλοθέου, Ξενοφώντος καὶ Γρηγορίου.

πιστεύσωμεν, ὅτι οἱ μεγαλεπήβολοι οὗτοι ἄνδρες, οἱ τόσῳ ἀφειδῶς χορηγοῦντες ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, δὲν ἔτειναν ἀρωγὸν χεῖρα καὶ πρὸς τὰ ἐν τῇ ἰδιαιτέρῃ αὐτῶν πατρίδι καθιδρυτάτα καὶ δὴ πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Μοσχοπόλεως; Οὔτε εἶναι δυνατὸν ἄνευ ἡγεμονικῆς γενναιοδωρίας νὰ λειτουργῶσιν Ἀκαδημίαι καὶ Τυπογραφεῖα, οἷα τὰ τῆς εἰρημένης πόλεως. Σποράδην μόνον εὐρίσκομεν μαρτυρίας περὶ ἡγεμονικῶν δωρεῶν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας καὶ δὴ εἰς τὰς μονάς, ἔνθα γνωρίζομεν ἐλειτουργοῦν σχολαί. Ἰδίως καταπλήσει ἡμᾶς ἡ πρὸς ταῦτα γενναιοδωρία τῶν ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἐγκαταβιούτων πατριωτῶν¹. Ἴδου τί γράφει ὁ τὴν μνήμην τῶν ἀγαθοεργῶν ἐν Ἡπείρῳ [καὶ Ἀλβανίᾳ] διαωνίσας μακ. *Δαμπερίδης* περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, λόγον ποιούμενος περὶ μονῶν, ἐν αἷς ἀνέκαθεν ἐλειτουργοῦν καὶ σχολεῖα (ἦσαν δὲ σχεδὸν πᾶσαι τοιαῦται, καὶ ὧν αἱ σπουδαιότεραι πρόσοδοι προήρχοντο ἀπὸ κτημάτων ἐν Βλαχίᾳ:

«Οἱ πρὸ ἑκατονταετηρίδων ἐκ πασῶν τῶν εὐαγῶν τούτων τῆς Ἡπείρου μονῶν εἰς Βλαχίαν πρὸς συλλογὴν συνδρομῶν ὑπὲρ τῶν ἐνταῦθα ἀσκουμένων ἀδελφῶν αὐτῶν καὶ *τοῦ σκοποῦ τῶν ἱερῶν σκηνομαμάτων ἀποδημήσαντες* συνέστησαν μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐκεῖ ἐπ' ὀνόματι τῶν εἰρημένων μονῶν *Μετόχια*, ὑπὲρ ὧν βαθμηδὸν χάριν ψυχικῆς σωτηρίας καὶ *προσοδοφόρα ἀγαθὰ ἀφιέρωσαν πολλοί, ἐν οἷς καὶ "Ἕλληνες" ἡγεμόνες καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐκ τῆς Ἀνατολῆς*. Διὰ τῶν ἀναθημάτων δὲ τούτων τῆς εὐσεβείας, τὰ ἐν Βλαχίᾳ ταῦτα μετόχια ἠδύναντο οὐ μόνον τοὺς ἐν ταῖς κυριαρχούσαις μοναῖς αὐταρκῶς νὰ διατρέφωσιν, ἀλλὰ καὶ παντοδαπὰς ἀγαθοεργίας ἐνταῦθα τε καὶ εἰς τοὺς χρεῖαν ἔχοντας νὰ ἐπιδαμψιλεύσωσιν». Θεωροῦντες οὖν

1. Βλ. ἐν «Εὐαγγελικῷ Κήρυκι» (Β' 1858 σ. 426—432) τὴν Διαθήκην τοῦ ἐκ Πογδοριανῆς τῆς Ἡπείρου διαπρεποῦς ἱεράρχου *Δοσιθέου Φιλῆτη*, δι' ἧς ἀφιεροῖ ὀλόκληρον τὴν κολοσσαίαν περιουσίαν εἰς σχολεῖα καὶ ὑποτροφίας εἰς Εὐθάρπην «νὰ διδάσκωνται οἱ μὲν ἐπιστήμας, οἱ δὲ τέχναι ὑπὲρ τῆς κοινῆς τοῦ γένους ὠφελείας».

2. Ἕλληνας τότε ὅτε *Λούπος* καὶ οἱ *Γκῆκαι* καὶ *Δοῦκαι* ὀνόμαζον ἑαυτοὺς, καυχώμενοι μάλιστα ἐπὶ τούτῳ, καὶ τὸ αἶσθημα τοῦτο ἐξεδήλωσαν εἰς τὴν ἐνθουσιώδη καὶ παραδειγματικὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὑποστήριξιν. *Ἀλβανικὴ συνείδησις, ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν, ἀμφίβολον εἶναι ἔαν καὶ ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ὑπῆρχε τότε*. Αὕτη εἶναι δῶρον ἀγλαῶν τῆς σπουδῆς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Οὗτοι δὲ διὰ τῆς γενναίας ὑποστηρίξεως τούτων ἐν ὅλῃ τῇ Βαλκανίᾳ ἀφύπνισαν τὸ ἐθνικὸν ὀρμέμφυτον· δικαίως ὅθεν δεόν νὰ καταλάβωσι τὴν ἐμπρέπουσαν θέσιν καὶ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ἐν Ἀλβανίᾳ.

καὶ τοὺς φιλομούσους τούτους ἡγεμόνας τὰ μάλιστα συντελέσαντας εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων ἐν τῇ αὐτῶν πατρίδι καὶ διὰ τῶν μεταφράσεων ἐκείνων εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ῥουμάνων *δόντας τὸ παρὰδειγμα καὶ τὴν ὄψησιν εἰς μεταφράσεις εἰς τε τὴν Ἀλβανικὴν καὶ Κουτσοβλαχικὴν καὶ εἰς τὸν ἐγγραμματισμὸν τῶν ζώσων γλωσσῶν* περιλαμβάνομεν καὶ αὐτοὺς ἐνταῦθα λιτότατον ποιούμενοι αὐτῶν τὸ μνημόσυνον. Ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ νὰ παραχωρηθῇ καὶ αὐτοῖς μία θέσις εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, ἂν καὶ οὗτοι, ἀληθείας δικαζούσης, συνείδησιν ἀλβανικὴν δὲν εἶχον, εἰμὴ τὸν γενναῖον αὐτῶν χαρακτῆρα, ὅστις ἐκδηλοῦται εἰς τὰς μεγάλας πράξεις. Οἱ «Ἀρβανῖτες» ἐν Ῥουμανίᾳ ἡγεμόνες ἐνεκαινίασαν τὴν λεγομένην ἐποχὴν τῶν Φαναριωτῶν εἶναι οἱ πρόδρομοι αὐτῶν· διαδεξάμενοι τοὺς ἰθαγενεῖς ἡγεμόνας, οἵτινες εἶναι οὐχὶ τόσον γνωστοὶ εἰς τὴν ἑαυτῶν χώραν, ὅσον εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ τὰς πρὸς τοὺς ἁγίους Τόπους ἡγεμονικὰς γενναιοδωρίας. Αὐτοὶ πρῶτοι λοιπὸν καὶ ἔπειτα οἱ Μαυροκορδάται ἤρξαντο τοῦ ἔργου τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἔθεντο τὰς βάσεις τοῦ τοσοῦτον ἀκμάσαντος ἔπειτα Ἑλληνισμοῦ ἐν ταῖς παραδουναβείαις ἡγεμονίαις, καὶ ἔρριψαν τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ ἔθνικοῦ μεγαλείου τῆς Ῥουμανίας. Πάντες σχεδὸν οἱ ἱστορικοὶ θεωροῦσαντες αὐτοὺς ὡς Ἀλβανοὺς ἐξελληνισθέντας μικρὸν ἐφρόντισαν περὶ τῆς ἐξακριβώσεως τῆς αὐτῶν καταγωγῆς· διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὄψις παρὲνθεσις τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν ὀνομάτων σκοπὸν ἔχει πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ θίψῃ μικρὸν φῶς καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης.

2. Βασίλειος Δούπος Βοεβόδας Μολδαβίας (1634—1653).

Περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ μεγάλου τούτου ἡγεμόνος πάντες συμφωνοῦσιν, ὅτι ἦτο Ἀλβανὸς «*ὁ περιβόητος Βασίλειος ὁ Ἀλβανίτης*», γράφει ὁ *Δαπόντες*¹. Ὁ δὲ J o r g a συχνάκις καὶ μετὰ τινος δυσφορίας λόγον ποιεῖται περὶ αὐτοῦ ὡς ἐξελληνισθέντος καὶ δὴ περὶ τῶν ἀπογόνων ὡς οὐδὲν ἔχνος ἀλβανισμοῦ περιωσάντων²· διὸ καὶ θεωρεῖ αὐτὸν ὡς τὸν *εἰσηγητὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ* ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ.³

1. Σάθ. Μεσ. Βιβλ. Γ' σ. 81.

2. Geschichte des Rumänischen Volkes κτλ. τόμ. II (Gotha 1905) σ. 52, 57, 71.

3. Αὐτ. σ. 62—63 Ἡ καλλιτέρα ἱστορία τῶν ἡγεμόνων τῆς Ρουμανίας ἐκ τῶν ἐν ἑλλ. γλώσσῃ ἐξακολουθεῖ νὰ μένῃ ἡ τοῦ *Πατρῴου Φωτεινοῦ*, ἧς ἐμνημονεύσαμεν καὶ εἰς ἡν παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην.

Ὁ φιλόμουσος οὗτος καὶ μεγαλεπήβολος ἡγεμὼν θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ J o r g a ὡς ὁ εἰσηγητὴς καὶ τῶν μεγάλων μεταρρυθμίσεων Τέως ἢ θέλησις τοῦ ἡγεμόνος ἦν νόμος. Οὗτος *κατήρτισε νομοθεσίαν* ἐν Μολδαβίᾳ (ὅπως καὶ ὁ *Ματθ. Μπασαράβας* ἐν Βλαχίᾳ) καὶ διέταξε τὸν *Εὐστράτιον Δογοθέτην* τὴν «Νομικὴν ἐπιτομὴν *Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου* τῶν βασιλέων»¹ *νὰ μεταφράσῃ εἰς Ῥουμανικὴν* (Pravilile Imperatesci 1646). Ἐπίσης καὶ βιβλία ἐκκλησιαστικὰ ἐπ' αὐτοῦ μετεφράσθησαν καὶ ἐξετυπώθησαν². Ὁ δὲ *Δημ. Καντημέρης*, πλέκων τὸ ἐγκώμιον τοῦ «*Ἀλβανοῦ Βασιλείου*», λέγει ὅτι οὗτος μετεκαλέσατο Ἑλληνας μοναχοὺς, οὓς εἰσήγαγεν εἰς τὰ ρουμανικὰ μοναστήρια, ἵνα διδάξωσιν εἰς τοὺς παῖδας τῶν Βογιάρων τὴν τῆ γλῶσσαν καὶ τὴν ἐπιστήμην³. Ἐν Ἰασίῳ ἴδρυσε τὴν περιφημὸν ἐπ' ὀνόματι τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν μονήν, ἔνθα ἀνήγειρε τὴν ὠραιότεραν ἐκκλησίαν, ἣτις ὑπάρχει ἐν Ἰασίῳ⁴, καὶ εἰς ἣν ἡ λειτουργία κατὰ διαταγὴν τοῦ ἱδρυτοῦ ἐψάλλετο *ἐλληνιστὶ καὶ ρουμανιστὶ* ἐναλλάξ⁵. Ἐνταῦθα συνέστησεν οὐ μόνον Ἑλληνικὴν σχολὴν ἀλλὰ κατὰ τὸν διάκονον Παῦλον τὸν ἐκ Χαλεπίου, καὶ «*ἐν μέγα ρουμανικὸν φροντιστήριον*» (Colegiú Romanesc), ὃ δὲ σπουδαιότατον καὶ *ρουμανοελληνικὸν τυπογραφεῖον*⁶. Κατὰ τὸν S i n c a i ὁ *Λοῦπος* ἐκάλεσε καὶ Λατίνους μοναχοὺς διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ καὶ συνέστησεν ἐν Ἰασίῳ καὶ Λατινικὴν σχολὴν⁷. Ἀρχομένου τοῦ ΙΖ' αἰῶνος τὸ Πατριαρχεῖον Κπόλεως ἐκινδύνευσε νὰ χρεωκοπήσῃ· τότε ἔσπευσε ὁ *Λοῦπος καὶ ἔσωσε τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τοιούτου ὀνειδούς, ἀποτίσας πάντα τὰ ὀφειλόμενα ἥτοι πογγεῖα 260*⁸. Ὁ ἀγαθὸς οὗτος ἡγεμὼν ἀποθανὼν ἀφῆκεν υἱὸν τὸν *Στέφανον Χ* (ἢ Στεφανίτζαν), ὅστις ἡγεμόνευσε

1. Ταύτην διαταγὴν τοῦ *Μπασαράβα* μετήνεγκεν εἰς ἀπλὴν *Μελέτιος ὁ Συρίγος*.

2. J o r g a II σ. 56 ἔ.

3. Βλ. Θεοδώρου *Ἀθανασίου*, Πρωτοιερέως ἐκ Ῥουμανίας, τὸ λαμπρὸν βιβλίον, *Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν σχολῶν ἐν Ῥουμανίᾳ* (Ἀθήναι, 1897) σ. 37.

4. G. S i n c a i Chronica Românilor κτλ. Τομ. III (Bucuresci 1886) σ. 58.

5. Τὴν μονὴν ταύτην ἀνέφρασαν ὁ εὐσεβὴς ἡγεμὼν εἰς τὸ Πρωτάτον τοῦ Ἀθῶ· ἐπίσης εἰς Ἰάσιον ἴδρυσε καὶ τὴν *μονὴν τῆς Γκόλιας*, δωρησάμενος ταύτην εἰς τὸ Βατοπέδιον (βλ. *Κεραμέως* Documente privatoare la Istoria Românilor adese de E u d. H u r m u z a k i κτλ. Τομ. XIII (Bucuresci 1909) σ. 174.

6. Θ. *Ἀθανασίου* ἐνθ' ἀνωτ. (πρβλ. καὶ J o r g a σ. 63).

7. Ἐνθ' ὀνων.

8. Documente σ. 174 καὶ *Παπαρηγοπούλου* Τομ. Ε' (ἔκδ. 3) σ. 429.

ἀπὸ 1659—1661. Τὸν βίον αὐτοῦ ἐξύμνησαν ἐν ἐκτεταμένῳ (306 στίχ.) ἠρωελεγειακῷ ποιήματι ὁ πατριάρχης **Ἀθανάσιος Πατελάριος** (1643) συγκρίνων τὸν Λοῦπον πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἥρωας· ἀπαριθμῶν δὲ τὰς εὐεργεσίας καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ γράφει ἐν Ἰασίῳ αχμγ' Μαρτίῳ 15 :

Πῶς οἶεις, πανάρισθ' ἱερὸν σέθεν οὔνεκεν Οὔρου,
 εὐχολίας τελέειν ἡμερονυκτολιτὸν
 φόρτον, ὅτ' εὐκραδέης μοναχῶν παλάμαισιν ἀείρας
 δούς κατ' ἔτος τὰ τέλη ἔθιμισιν οἰκτροτάτους.
 Κάρχιερεὺς πολύφημος ἀκήρατος Ἱεροσολύμων
Θεοφάνης δέεται σεῦ χάριν ὑπέρθεον

Καὶ πατριαρχειῷ οἰκουμενικῷ στῦλος ὄφθης
 ᾧ γ' ἐπερειδόμενον τεύχεν ἐλευθερίας.

Ἦν γὰρ μὴ ἐφάνης πανερείπιον ἦν ἂν ἐκεῖνο
 οὔτε λίθον γε λίθῳ εἶεν ἂν εἰσοράειν.

Προστίθησιν ἐφεξῆς ὅτι **εἰσήγαγε θεσμούς τοὺς ἀρίστους εἰς Μολδαβίαν, καὶ εἰς θεογονωσίαν ἔτρεψε τὸν λαὸν** ζῶντα ὡς κτήνη, καὶ ἔκτισε μονὰς προικήσας αὐτὰς δι' ἀφισρωμάτων καὶ εἰσοδημάτων πλουσίων, καὶ ἐπάγεται :

Πρῆξε δὲ καὶ μοναχῶν καλοεῖδεα καὶ εὐθετα τεύχη,
 καὶ δόμησε νεούς. οἷς ἔνι οἰκίμεναι.

δῶνέ τε εἰσοδίας, πολυάσπετα πάντα παρεῖξε,
 σκεύεα δῶχ' ἱερῶν παγκάλ' ἐν ἀφθονίῃ,
 χρύσεια κάργυρα προσεπήξατο καὶ ἀναθήσας,
 δῶκε Θεῷ λάφυρον καὶ δόμ' ἀριπρέπεον.

Πλεῖστ' ἀγαθὰ ἐτάρων ἐδομήσατο παντοδαποῖσι
 χώροις ἀλλοδαποῖς, οὐ Γιάσει δὲ μόνον.

Καὶ γε ναοὺς ἀγίους, πύργους, καλὰ τείχεα, κρήνας,
 καὶ γεφύρας, λίμνας καὶ φρέαθ' ἠδύποτα.

Ποῖ' ἀγαθοεργοσύνης οὐ πρόηξατο δ' ὄρχαμος οὗτος
 ἔργματα ; (αὐτ. στ. 113 σ. 443)

Τὸν δὲ πρὸς τὰ γράμματα ζῆλον αὐτοῦ ἐκθειάζων λέγει :

Ποῦ ποτε δῖος **Ὀμηρος** ἀρήμιος **Ἡσιόδος** τε
 ἦτις μουσολόων ἠδυτάτους ἐπέων ;

ποῦ δὲ καὶ ἠδύλαλοι Σειροῆναι νῦν κελαδῆσαι
 ἢ Μῶσαι λιγυραὶ θελγόμεναι χθονίους

1. Documente σ. 439—449 μετὰ μεταφράσεως ἀπλοελληνικῆς.

ἀνθεσιν ἡδυτάτοις *Βασιλείον* ἀριστον ἀπ' ἄλλων
Μολδοβίτης τὸ κράτος δεψέμεναι κροτάφοις
ἕσμασιν ἢ γλυκεροῖς προτερήματα τοῦδε μελίσδειν
τέρμασι δὲ προχέειν κόσμου ἀπειροτάτου¹.

Ὁ *Βασ. Λουπος* εἶχεν ἀναγάγει τὸν θρόνον εἰς περιοπήν, καὶ ἐφιλοδόξει νὰ νομίζηται ὡς διάδοχος τῶν βυζ. αυτοκρατόρων. Ἰδρυσεν ἐν Ἰασιφ δύο μεγάλας μονὰς τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ τῆς Γκόλιας ἀμφοτέρως δὲ ἀφιέρωσεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος τὴν μὲν εἰς τὸ Πρωτάτον τὴν δὲ εἰς τὸ Βατοπέδιον, ὡς γράφει καὶ ὁ *Δαπόντες*:

Βασίλη Βόδα κτίριο μεγάλο καὶ ὠραῖο,
μετοχὶ ἀγιορείτικο, κοινὸν δὲ καὶ ἀρχαῖον.

(«Κήπος Χαρίτων», Ἀθήναι, 1880, σ. 75)

Τοῦ Γκόλια εἰς τὴν Μπογδανιά εἶναι τῆς Παναγίας
μεγάλο μοναστήριον ἕω τῆς Πολιτείας.

Βασίλη Βόδα κτίριον μὲ μίαν τῆς εἰκόνα
θαυματοργόν καὶ θαυμαστήν εἰς τοῦτον τὸν αἰῶνα,
τὸ μέγα θαῦμα, ἡ στολὴ τῆς πόλεως Γρασίου,
καθὼς τὸ Σαραντάριον στολὴ Βουκουρεστίου
εἰς τὴν Μονὴν Βατοπεδίου εἶναι προσκυνημένον
καὶ ὡς τυγχάνει πλούσιον καὶ καταστολισμένον.

(H u r m i z a k i Documente κτλ. XIII σ. 280 καὶ 174.

καὶ *Λομβέρδου*: Τὰ τῆς ἐν Ἰασιφ Μονῆς τῆς Γόλια 1859.)

Καὶ εἰς τὰς ἄλλας τοῦ Ἄθω μονὰς ἐποιήσατο πολλὰς δωρεάς, ἰδίως δὲ εἰς τὴν τοῦ Ζωγράφου (ἣτις περιεῖχε τότε πολλοὺς καὶ Μολδαβούς) ἀφιέρωσε τὴν Μονὴν τῆς Δόβρουτσας (βλ. ἐν Actes de Zougraphou Πετρούπολις 1907 σ. 179 καὶ 181 δύο χρυσόβουλλα τοῦ ἡγεμόνος ὑπὲρ τῆς Μονῆς). Ὁ *Λουπος* εὐηργέτησε μεγάλως καὶ τοὺς ἁγίους Τόπους.

Τοιοῦτοι καὶ τηλικούτοι ἔργοις ἡμιλλᾶτο πρὸς τοὺς βυζ. αυτοκράτορας ὁ εὐσεβὴς *Λουπος*, διὸ καὶ ὁ J o r g a ἔγραψεν (ἐν Bulletin de la section historique de l'Academie Roumaine III, 1921). Basile Lupu comme seccesseur des empereurs d'Orient.

1. Documente σ. 441—448. Τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ *Βασιλείου Λούπου* ἐδημοσίευσεν ὁ Esarcu ἐν τοῖς Documente private κτλ. τοῦ *Χουρμουζάκη* Τόμ. IV Μαρ. II Documente 55 din Venetia comunicate de C. , si 667 din Venetia adaoase de Academie. Cu portretul lui V a s i l e V o d a L u p u si cu indice Alfabetic κτλ. 1884, 409 σ. XL, 686 Bucuresci.

3. Δούκας Βοεβόδας «Ἀρβανίτης» ἢ «Ρουμελιώτης».

Κατὰ τὸν ἐκδότην τοῦ Χρονογράφου τοῦ *Δωροθέου Νικόλαου τὸν Γλυκὸν* «ὄνομα τὸ ὄντως περίφημον καὶ ἐπαινετὸν ἀπὸ λαοῦς, ἀπὸ ἔθνη, ἀπὸ σοφούς, ἀπὸ ἐκκλησιαστικούς, Δούκας . . . δόξα τοῦ ἐλληνικοῦ γένους, τιμὴ τοῦ ἰδίου θρόνου, κλέος ἀθάνατον τῆς παρουσίας ἀξίας, καὶ στέφανος πάσης Οὐγγροβλαχίας, Δούκας διαφεντευτῆς τῆς Χριστοῦ πίστεως, τῆς δικαιοσύνης ὑπέρμαχος καὶ πάσης ἀρετῆς ἀνιλήπτω θερμοτάτος» (ἐν τῇ ἀφιερώσει).

Τούτου τοῦ ἡγεμόνος ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης, ὅτι εἶναι υἱὸς τοῦ *Βασιλείου Δούπου*. Καὶ ὁ μὲν Ὑψηλάντης λέγει: «Δούκας Ῥουμελιώτης (ἢ Ἀρβανίτης), ὄντας εἰς τὸ Γιάσι δούλος πραγματευτοῦ τινος μετὰ πολλὰ ἔτη ἔγινεν ὀφφικιάλιος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας Δαβίτζα, καὶ μετὰ ταῦτα γαμβρὸς αὐτοῦ ἐπὶ θυγατρί»¹. Ἄλλ' ὁ ἐγγύτερον πρὸς τὰ πράγματα εὐρισκόμενος καὶ τοιαύταις λεπτομερείαις ἀρροσκοόμενος *Δεπόντες* γράφει ταῦτα ἐν τῷ Χρονογράφῳ:

«*Δούκας Βοεβόδας, ἐπίσημος διὰ τὸν πατέρα, ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ ἐπισημοτάτου ἐκείνου Βασιλείου Βοεβόδα, ἐπίσημος διότι ἐχρημάτισε τριῶν αὐθεντιῶν αὐθέντης . . . ὡς ἄλλος κανεῖς, αὐθέντευσεν δὲ πέντε φοραῖς*»². *Ἐπίσημος, ὅτι αὐθεντεύωντας αὐτὸς ἐν Μπογδανίᾳ ἐγινεν εἰς τὸ Ἰάσι τυπογραφεῖον κτλ*»³. Ὁ *Φωτεινὸς* ἔτι σαφέστερον ἐξιστορεῖ τὰ κατ' αὐτόν: «Οὗτος κατήγετο ἐκ γένους Ἀλβανῶν, ἀνετράφη δὲ καὶ ἠϋξήθη ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων εἰς τὴν τοῦ Βασίλ Βοεβόδα οἰκίαν»⁴, ἐξ οὗ εἰκάζεται ὅτι ἦτο θετὸς υἱός. Κατὰ ταῦτα μνήμων τῆς καταγωγῆς ὧν συνέχισε κατὰ τὸν J o r g a τὸ ἔργον ἐκείνου πρὸς ἐκπολιτισμὸν τῆς χώρας καὶ συνεπλήρωσεν αὐτὸ ἐμπνεόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων *Δοσιθέου*: D u c a, der risch seines Ursprungs noch wohl erinnerte und gern als Beförderer der Kultur auftreten walte, empfing mit grossen Ehren den P a t r i a r c h e n D o s i t h e o s a u s I e r u s a l e m, der von jetzt an eine Art «Hypermetropolit»,

1. Documente σ. 174.

2. Ἦτοι ἐν Μολδαβίᾳ 1665—1666, 1668—1672. 1678—1684, ἐν Βλαχίᾳ 1674—1678. Ὁ *Δεπόντες* προστίθησι καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ὁκρατίας.3. Παρὰ *Σάθα* Μεσ. Βιβλ. τομ. Γ' σ. 149 καὶ 7.

4. Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίαις τομ. Γ' σ. 121. Ὁ J o r g a ὀνομάζει Ῥουμελιώτη (II 58) καὶ ἐν σ. 129 «G r i e c h e s», ὅπως πάντας τοὺς Φαναριώτας, εἰς ἀντιδιαστολὴν πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς.

ein oberster Herr des rumänischen Klerus und der rumänischen Lehrer griechischer Sprache, zugleich aber ein Hort der reellen Orthodoxie gegenüber den von Siebenbürgen Kommenden Unionsbestrebungen wurde»¹ Οὕτω τῷ 1678 ψηφίζει φόρους πρὸς διατήρησιν τοῦ σχολείου τοῦ Λούπου².

Ὁ **Δούκας** ἔχων ἀπεριόριστον, ὡς ἐλέχθη, εὐλάβειαν πρὸς τὸν Πατριάρχην **Δοσίθεον**, ἴδρυσεν χάριν τοῦ παναγίου Τάφου εἰς ἡμίωρον ἀπὸ τοῦ Ἱασίου ἀπόστασιν τὴν Μονὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἐνθα συνέστησε **μέγα τυπογραφεῖον, τὸ τῆς Τξετατζούιας** (Τξετατζουία) ὀνομαζόμενον. Ἐνταῦθα ἐξετυπώθησαν σπουδαίωτα βιβλία ἐκκλησιαστικά, ὡς τὸ Ὁρολόγιον, ὁ Συναξαριστὴς, τὸ Παροιμιάριον, τὰ δοκῶδη βιβλία τοῦ Δοσιθέου Τόμος Ἀγάπης καὶ Τόμος καταλλαγῆς (ὧν νῦν ἡ ἐκτύπωσις θὰ ἐστοίχιζεν ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον!). Ἐν τῷ τυπογραφείῳ τούτῳ τοῦ Ἱασίου, ἐφ' ὅσον ἐγὼ οἶδα, ἐξεδόθησαν τότε δαπάναις ἡγεμονικαῖς 12 μεγάλα βιβλία ἐκκλησιαστικά καὶ 5 φιλολογικά. Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τῶν δαπάναις τοῦ **Δούκα** ἐκτυπωθέντων, τὰ ἐξῆς :

«**Συμεῶν, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης** κτλ. τυπωθέντα διὰ δαπάνης τοῦ εὐσεβεστάτου, ἐνδοξοτάτου, ἐκλαμπροτάτου τε καὶ γαληνοτάτου ἡγεμόνος κ. κ. **Ἰωάννου Δούκα Βοεβόδα πάσης Μολδοβλαχίας**, τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου αὐθέντου καὶ ἀρχηγοῦ πάσης Ὀυκραίνης κτλ.»³. Ἐν ἀρχῇ τὸ στέμμα ἢ οἰκόσημον τοῦ Δούκα (ἔχον ἐν τῷ μέσῳ κεφαλὴν βοῦς) καὶ κάτωθεν τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ διορθωτοῦ τῆς ἐκδόσεως **Ἰωάννου Μολίβδου** τοῦ Κρητός :

Δούκα Μολδοβίης μεγ' ὑπέιρχε κοίρανε γαίης
ἀρχων τ' Οὐκραίνης, κράντορ ἐπωνομίην
Οὔνομα σὸν πάντη περιδέδρομε πείρατα κόσμου
εὖχος τ' εὐσεβέων καὶ κλέος ἡγεμόνων.

1. Ἐνθ' ἄνω. II 63 ἀξιόλογα ταῦτα διὰ τὴν σεπτὰν μορφὴν τοῦ μεγάλου Πατριάρχου, ὅταν μάλιστα ὁμολογῶνται ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἱστοικοῦ J o r g a, ὅστις εἶπερ τις καὶ ἄλλος γνωρίζει πόσον κατεπολεμήθησαν ἐν τῇ αὐτοῦ πατρίδι αἰ τοιαῦτα μεγάλα ἀλήθειαι.

2. Ο. Ἀθανασίου ἐνθ' ἄνωτ σ. 41.

3. Βρεττοῦ Ν. Φιλ. ἀρ. 113 πλήρη τὸν τίτλον ἐν τέλει : «**Ἐν τῇ σεβασμιά πατριαρχικῇ καὶ αὐθεντικῇ μονῇ τῶν πρωτοκορυφαίων Ἀποστόλων τῇ καλουμένῃ Τξετατζούια. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ἀχπρ' (1683) ἐν Ἱασίῳ τῆς Μολδαβίας**» εἰς 4ον σ. 391 καὶ ἐκτὸς ἀριθ. φύλλα 28. Ὀυκρανία εἶναι ἡ νῦν Οὐκρανία τῆς Ῥωσσίας. Περὶ τῆς κατοχῆς ταύτης ὑπὸ τοῦ **Δούκα** βλ. **Σάβα** Μεσ. Βιβλ. Γ' 25.

Ἑλλήνων γενεὴ μέγα τέρεται, ἢ πόρες ἄρτι
τὴν δε βίβλον, δαπάναις σαῖς τυπογραφάμενος.
Σὸς στέφος ἐκ λιθάκων προσάγει τ' ἔριτίμων
αἰνων, γηθοσύνας σὸν κράτος εὐχομένη.

Τὸ βιβλίον τοῦτο τυγχάνει ἐκ τῶν σπουδαιότερων τῆς Ἑκκλησίας, καὶ ἐγένοντο αὐτοῦ ἔπειτα πολλαὶ ἐκδόσεις, ἀλλ' οὐδεμία ἀμιλλᾶται τῇ καλαισθησίᾳ πρὸς ταύτην. Ἔτερον, τὸ γνωστότατον :

«**Βιβλίον ἱστορικὸν** περιέχον ἐν συνόψει διαφορῶν καὶ ἐξόχους ἱστορίας κτλ παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Μονεμβασίας κ. **Δωροθέου...**». Τοῦτο ἐξετυπώθη ἐν Βενετίᾳ τῷ 1684 ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ Ἰωαννίτου **Νικ. Γλυκῆος**, ἀφιερῶνται δὲ διὰ λαμπρᾶς προσφωνήσεως «Τῷ γαληνοτάτῳ καὶ ἐκλαμπροτάτῳ κ. κ. **Δούκᾳ Βοιβόνδᾳ**, αὐθέντῃ Οὐγγροβλαχίας, Κραγιόβης καὶ τῶν ἐξῆς . . . » ὡς λίαν ἀρμόζον αὐτῷ διὰ τὸ περιεχόμενον, ὡς γράφει.

Ἄλλας ἐκδόσεις τοῦ ἡγεμόνος ἀναφέρει ὁ **Δαπόντες**.¹

Ὁ υἱὸς αὐτοῦ **Κωνσταντῖνος Δούκας** (ἢ Δουκουλέτζης) ἡγεμὸν Μολδαβίας (1693—1695) ἦν εἰς ἄκρον πεπαιδευμένος καὶ θαυμάζεται ὑπὸ τοῦ Δαπόντε διὰ τὴν πρὸς τὸν **Ἀλεξ. Μαυροκορδάτον** ἐπιστολὴν αὐτοῦ, δι' ἧς ἐξήτησε τὴν διὰ τὸν θρόνον συνδρομὴν τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ ἐπιβουλευόμενος παρὰ τῶν ἄλλων «μυρίοις τρόποις καὶ χρυσοῦ ὀλκῶν οὐκ ὀλίγων ἀδραῖς ταῖς ἐπαγγελίαις».²

Δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν **Δούκας ὑπουργὸς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ** εἶχε συγγενεῖάν τινα πρὸς τὸν ἡγεμονικὸν οἶκον.

4. **Οἱ Γκῆκαι** — **Χαρακτηρισμὸς τῶν τεσσάρων Γρηγορίων.** — **Τὰ μεγαλοφυῆ ἔργα καὶ ἡ ἐθνικὴ δρᾶσις.** — **Ὁ γενεαλογικὸς κλάδος τῶν ἡγεμόνων.**

Οἱ Γκῆκαι εἶναι ἀναμφιλέκτως βεβαιωμένον ὅτι ἦσαν ἄλβανικῆς καταγωγῆς. Ἡ δυναστεία Γκῆκαι εἶναι ἡ μεγαλητέρα καὶ ἐνδοξοτέρα

1. Ὁ **Σάθας** (Μεσ. Βιβλ. Γ' σ. ιε' καὶ ἐξῆς) ἐναντίον τῆς παραδόσεως ὑπ. σ. ηῤίζει διὰ πολλῶν ὅτι **Μονεμβασίας Δωροθέος οὐδέποτε ὑπῆρξεν, ἀλλὰ Ἰερόθεος**. Τὸ χειρόγραφον τοῦ Χρονογράφου εἶχε δοθῆ ὑπὸ τοῦ **Ζώτου Τσιγαρᾶ** διὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ **Ἀποστόλη** εἰς τὸν **Νικ. Γλυκὸν** καὶ ἐξεδόθη ὑπ' αὐτοῦ τὸ α' καὶ ἔπειτα τῷ 1686 παρὰ **Ν. Σάρφ** κ.ο.κ. πλειστάκις.

2. Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 149. 3. Αὐτ. σ. 151. Οὗτος ἀνεκαίνισε τὸν ἐν Κορυναῶν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ὡς μωρτυρεῖ ἡ ἐπιγραφή (βλ. **N. Dosii, Studii G. necoromane Fascicula II. III (Jasi 1902) σ. 77 ἀρ. 31.**

ἐν Μολδοβλαχίᾳ, οὐ μόνον διὰ τὰς δύο περίπου δεκάδας ἡγεμόνων, μεγάλων διερχομένων καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν. οὗς ἀπέδωκεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά ἔργα, ἅπερ κατώρθωσε συντελέσασα εἰς τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὸν πλήρη ἐκπολιτισμὸν τῆς χώρας ἐκείνης. Χρονογράφοι καὶ ἱστορικοί, ῥήτορες ἐκκλησιαστικοὶ καὶ διδάσκαλοι, ποιηταὶ καὶ ἐπιγραμματικοὶ δὲν εὗρισκουσι λόγους ἱκανοῦς, ἵνα ἐξυμνήσωσι τὰς πολιτικὰς αὐτῶν ἀρετὰς, τὴν διοικητικὴν σύνεσιν, τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν γενναιοδωρίαν, τὴν περιλάλητον φιλομονοσίαν, τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἀγαθὴν μέριμναν καὶ κηδεμονίαν κτ. Περὶ τῆς οἰκογενείας Γκίκα ἀφορᾷ ἐν γένει ὅ,τι εἶπε περὶ ἑνὸς μέλους αὐτῆς *Γρηγορίου II. Γκίκα* ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας ὁ ἐκ Θεομίων *Ἀνθίμος* διδάσκαλος καὶ ἱεροκλήρυξ ἐν Ἰασίῳ¹: «Ὁ πανέκλαμπρος ὄλος τοῦ αἰοιδίμου *Γρηγόρηδο* βίος ἡμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν χωρὶς πάσης ὑπερβολῆς, πῶς ἐστάθη *μία ἐμψυχος εἰκὼν καὶ μία ζωντανὴ ἰδέα μιᾶς εὐσεβοῦς καὶ χριστιανικῆς ἡγεμονίας τε καὶ αὐθεντίας*», καὶ κατοπτρῶ : «Ἦπλωσε τὰς ἀκτῖνας τῶν εὐεργεσιῶν του, ὅχι μόνον μέχρι τῶν ὁρίων τῆς αὐθεντικῆς του ἐπικρατείας, ἀλλὰ καὶ ἔξω πολὺ μακρὰν ἀπ' ἐκεῖνα. Μεγαλοπρεπέστατα εὐεργετοῦσεν ὅχι μόνον τοὺς φίλους του, ἀλλ' ἀκουμβίζει καὶ τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς του»². Ὁ δὲ κατὰ τὸ 1765 καθηγητῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Ἰασίου Ἰάσηπος Μοισιόδαξ λέγει περὶ τοῦ Γρηγορίου III *Ἀλεξ. Γκίκα* ταῦτα : «Ἡ ἐμβριθὴς διοίκησις καὶ φιλοτελειότης τῆς γαληνότητος αὐτοῦ ἔφερεν ἀνά πάσαν τὴν ἔκτασιν τῆς Μολδαβίας τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τὴν ἐποχὴν. Ἡ ἀρχικὴ, ἢ εὐεργετικὴ ἀρετὴ αὐτοῦ, προτέρημα ἐνδοξότατον, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὸ περιφανέστατον γένος τῶν *Γκικάδων*, οὔτε ἀφορᾷ εἰς ἄλλο τι, εἰμὴ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν

1. Documente σ. 555—568 Ἐπιτάφιος εἰς τὸν ἡγεμόνα . . . *Γρηγόριον Γκίκα*, ὃν ἐξεφώνησεν ἐνώπιον τοῦ οἴου αὐτοῦ *Ματθαίου* (2αθ. Μισ. Βιβλ. Γ' σ. 128). Περὶ τῆς ἐν γένει δράσεως τοῦ οἴκου *Γκίκα* βλ. *Υψηλάντην* ἐνθ' ἄνωτ. σ. 167 ἐξ. καὶ *Φωτεινὸν* τομ. Β' 216 ἐ. *Ἦσαν μεγάλοι φιλέλληνες*. Ὁ πρῶτος μάλιστα *Γρηγόριος* τόσῳ ὥστε κατὰ τὸν J o r g a διέταξε νὰ πνέξωσι τὸν μισέλληνα γέροντα *Κων. τὸν Κατακουζηνὸν* (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 58), ἀλλ' ὁ φιλελληνισμὸς αὐτῶν ἐγκρατεῖται ἐν τούτῳ καὶ μόνον, ὅτι ἐνόμιζον ὅτι διὰ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας θὰ μορφώσωσιν εὐκοπώτερον τὸν λαὸν καὶ θὰ ἐκπολιτίσωσι τὴν χώραν, ὑπὲρ ἧς τοσοῦτον προσεπάθουν, ὥστε ὁ *Ἀλεξ. Γκίκας*, ἐπειδὴ ἡ μέριμνα αὐτοῦ πρὸς ἀνάδειξιν τῆς ῥομ. ἐθνότητος ἀντέβαινε εἰς τὰ σχέδια τῆς Ῥωσσίας ἐνεργεῖα αὐτῆς ἐπαύθη (1842).

2. Documente σ. 563.

τοῦ Πριγκιπάτου, καὶ εἰς τὴν εὐπορίαν καὶ κοσμιότητα αὐτῆς τῆς μητροπόλεως (=πρωτευούσης). Ἐξω ἡ εὐνομία, ἡ ἀνεσις χαροποιεῖ τὰ ὑπήκοα πλήθη αὐτοῦ, καὶ ἐνταῦθα τὰ εὐκλεέστατα ἔργα τῆς ἐμβριθοπρονοίας αὐτοῦ ἔλκουσιν αὐτῷ παρὰ πάντα τὴν εὐφημίαν **Βρῦσεις¹, νοσοκομεῖα, ὑδραγωγοί, μοναστήρια², ἐκκλησίαι, πάντα γεραίρουσι τὴν ὑψηλότητα αὐτοῦ**, διάδοχον ἀξιοπρεπῆ τῆς δόξης τῶν προγόνων αὐτῆς, καὶ πάντα πλέκουσι τὸν στέφανον τῆς ἀξιωματικίας. Ἄλλο ἡ πανευφημία τέλος δὲν ἀνέμενε, ὥστε νὰ ἐντείνῃ τὴν σάλπιγγα τῆς πανευκλείας αὐτῆς, εἰμὴ τὴν κορωνίδα τῶν μεγαλουργιῶν αὐτῆς, αὐτό, λέγω, τὸ νεοκτιζόμενον Μουσεῖον τῆς φιλοσοφίας³. Οἱ Ῥουμάνοι ἱστορικοὶ λάβρως καταφερόμενοι κατὰ τῶν Φαναριωτῶν, οὐδὲν καλὸν ἀναγνωρίζουσιν αὐτοῖς, οὔτε θέλουσι νὰ γνωρίζωσιν, ὅτι οὔτε πάντες οἱ ἡγεμόνες ἦσαν Φαναριῶται, οὐδὲ ὅτι πάντες οἱ ἐκ Φαναρίου προερχόμενοι ἦσαν ιουδαῖοι⁴. Ὁ J o r g a νέος ἔτι, μόλις ἐπανελθὼν ἐκ Γερμανίας, ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῆς τοιαύτης ἀνηλεοῦς διαστροφῆς τῆς ἱστορίας, καὶ διὰ διαλέξεων προσεπάθησε ν' ἀποδώσῃ δίκαιον τοῖς ἐξουθενουμένοις ἡγεμόσιν. Ἴδου οὗτος πῶς κρίνει Γρη-

1. Ὅτι δὲν εἶναι λόγοι κενοὶ τὰ ἀνωτέρω γραφόμενα μάλιστα παρὰ τοῦ εἰς ἄκρον φιλοφύγου καὶ μεμπιμοῖρου **Ἰωσήπου** ἀποδείκνυσι τὸ ἐπὶ τῆς κρήνης τοῦ ναοῦ τοῦ **ἀγίου Σπυριδῶνος** ἐν Ἰασίῳ ἐπιγράμμα :

Πηγὴ Σιλῳάμ, Σολομῶν κολυμβήθρα,
Ἄγιου θαυματουργοῦ Σπυριδῶνος τὰ ρεῖθρα
Πηγάζοντα, ἴασιν νοσοκομείῳ,
Τρυφὴν, ζωὴν ἅπασιν ἐν Ἰασίῳ,
Ὁ τρίτος **Γρηγόριος Γκίκας** δωρεῖται,
Ὁ **Ἀλεξάνδρου**, χάρις ὑπερσχεῖται.
Οἱ διψῶντες ἴδετε κρονοῦς ναμάτων,
Δεῦτε ἀπολαύσατε ζωῆς ὑδάτων.

Ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς πανευκλείας αὐθεντίας 1765 Ἰουλίου 20». Do-sii ἐνθ' ἀνωτ. σ. 66 ἀρ. 13.

2. Τὰ μοναστήρια, ἅπερ ἵδρυσαν πάντες οἱ ἐν λόγῳ ἡγεμόνες, ἐχρησιμοποίησαν εἰς πρακτικωτέρους σκοποὺς, ἐγκατέστησαν εἰς αὐτὰ σχολεῖα, τυπογραφεῖα καὶ νοσοκομεῖα, ἐναρμονίσαντες οὕτως ἄριστα τὴν πρᾶξιν μετὰ τῆς θεωρίας. Εἶθε τοῦτο νὰ εἶχον ἐφαρμόσῃ ἕκτοτε καὶ εἰς τὸν Ἄθω ἡ ὄψις τῆς Ἀνατολῆς θὰ ἦτο ἄλλοῖα.

3. Ἀπολογία σ. 130.

4. Βεβαίως δὲν ἠδύνατο ν' ἀναμείνῃ τις δικαιοσύνην ἀπὸ τοῦ ἐκρωμισθέντος Ἑβραίου X e n o p o l οὔτε ἀπὸ τοῦ Τρανσυλβανοῦ S i n c a i, οἵτινες ἀπρὸξ ἠσπασθήσαν τὰς ἐξαφρηνικὰς κρίσεις τοῦ Φραγκολεβαντίνου **Zaλλώνη**.

γόριον τὸν I: «**Γρηγόριος ὁ Γκίκας** διὰ τῆς μετριοφροσύνης αὐτοῦ, ἣτις **διαψεύδει τὰς ἐπὶ πολυτελείᾳ μέχρι διαφθορᾶς προσαπιόμενας τοῖς Φαναριώταις μορφάς**, (ὁ ἡγεμὼν οὗτος παρίστατο ἐν τῷ Διβανίῳ φέρων ἔνδυμα ἐξ εὐτελοῦς ἐριούχου, ὅπως δώση μᾶθημα τοῖς ἀσώτοις αὐτοῦ ἀυλικοῖς), διὰ τῆς στοργῆς αὐτοῦ πρὸς τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐν τῇ κυβερνήσει τάξιν, διὰ τὴν περὶ οἰκονομικῆς προόδου τῆς χώρας μέριμναν **χρηῖζει τιμητικῆς θέσεως ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἡγεμόνων ἡμῶν πάσης ἐποχῆς** . . . ἐδείματο ἐργοστάσια, σχολεῖα καὶ κτίρια, παρεχώρησε μέρος τοῦ ἡγεμονικοῦ αὐτοῦ ἐπιδόματος διὰ τὴν μισθοδοσίαν τῶν δημοσίων διδασκάλων, ὥρισε δὲ τοὺς μισθοὺς τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐκανόνισε τὰς προσόδους. Τὸ κυβερνητικὸν αὐτοῦ ἔργον ἐλέγχει φύσιν ἀγαθὴν, οὐ μὴν καὶ νοῦν μορφωτῆρα».¹

Ἴδου δὲ τί γράφει, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν κρίσεων τοῦ Bullant, καὶ ὁ **Βρετὸς** περὶ τοῦ **Γρηγορίου IV** Γκίκα τῆς Βλαχίας (1822-1828): «Τοσοῦτον ἐφάνη ἄξιος τῆς ἐκλογῆς τῆς κυριάρχου δυνάμεως, ὥστε ἡ ἱστορία ἔδωκεν αὐτῷ τὸ ὄνομα τοῦ **ἀνορθωτοῦ**. **Κατέβαλεν ὑπὲρ τῆς γεωργίας μέγιστον ζῆλον** βελτιώσας τὴν κατάστασιν τῶν γεωργῶν, προστατεύσας αὐτοὺς καὶ ἀστηρῶς τιμωρήσας τοὺς καταπιέζοντας αὐτοὺς μεγαλοκτηματίας. Ἡ ἡγεμονία αὐτοῦ ὑπῆρξε διὰ τὸν γεωργὸν **ἐποχὴ ὑπερτάτης δικαιοσύνης**, καὶ οὐδέποτε οἱ γεωργοὶ ἔσχον εὐημερίαν ἀπὸ τοῦ 1822—1828 οὔτε εἰς τὸ μετέπειτα ἐπανεῦθρον τοιαύτην. Ὁ κ. Οὐβικίνης² λέγει ὅτι **ὁ Ἰδρυτὴς τοῦ Γυμνασίου τοῦ ἀγίου Σάββα** . . . ἔδωκεν ὠθησιν ἰσχυρὰν εἰς τὰς σπουδὰς **εἰσαγαγῶν ἐν αὐτῷ τὴν ῥουμανικὴν γλῶσσαν**. Αἱ πρῶται ῥουμ. ἐφημερίδες ἐδημοσιεύθησαν ὑπ' αὐτοῦ, **ἡ ἐθνικὴ φιλολογία ἔλαβεν τὴν πρῶτην αὐτῆς ἀνάπτυξιν** καὶ «ἡ ζωὴ ἀνεγεννᾶτο πανταχοῦ» κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ κ. **Βουλλάντ**³. Ἐν τούτοις ἐπληρώθησε καὶ τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς λιθοστρώτους μετέβαλεν. Κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ παρεσκευάσθη σχέδιον βελτιώσεως καὶ διὰ τὰς λοιπὰς πόλεις. «**Πανταχοῦ ἐπανήρχετο ἡ**

1. Două conferinți II Cultura Romîna scept Fanarioti Bucuresci 1898 κατὰ μετάφρ. **Θ. Μοσχοπούλου**: Οἱ Φαναριῶται ἀπολογούμενοι ἐκ τοῦ τάφου (Βουκουρέστιον 1898) σ. 159. Τὸν ὑπὲρ ἀποκαταστάσεως τῆς τιμῆς τῶν Φαναριωτῶν ἀνέλαβον καὶ δύο ἕτεροι εὐγενεῖς Ῥουμάνοι τρόφιμοι τοῦ Ἑλλην. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ὁ **E r b i c e a n u** (Discurs rostit in aula Universitateri din Iasi asupra scolei Grece si Române κτλ. 1885) καὶ ὁ ἄνω μνημονυθεὶς πρωθιερεὺς **Θ. Ἀθανασίου**. 2. Ῥουμανικαὶ μελέται σ. 133.

3. Περαιτέρω ὁμιλεῖ περὶ τῆς οἰκονομικῆς βελτιώσεως, καίτοι ἡ κυβερνήσις ἐπλήρωσεν ἐπαχθεῖς φόρους εἰς τὴν Τουρκίαν.

εὐρήνη, ἢ ἀφθονία καὶ ἢ ἐλπίς· οἱ πένητες ἀνέκτιζον τὰς καλύβας αὐτῶν, οἱ πλοῦσοι ὠκοδόμουν μέγαρα, ὁ γεωργὸς ἤροτρία ἡσύχως τὴν γῆν, καὶ ὁ ἔμπορος ἡσχολεῖτο ἀσφαλῶς εἰς τὰ ἔργα του. *Τὰ πάντα ἀνήγγελλον πρόοδον*, πάντα ὑπέσχοντο εὐημερίαν. Ἡ Μολδοβλαχία ἐφαίνετο τέλος ἀνήκουσα ἑαυτῇ. Ὅτε ἐκραγέντος καὶ πάλιν πολέμου μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας περιέπεσεν αἴφνης εἰς τρομερωτάτην ἀναρχίαν¹. Μὴ στέργων γὰρ ὑπηρετήσῃ εἰς τὰ σχέδια τοῦ αὐτοκράτορος *Νικολάου ὁ Γκίκας* προϋτίμησε ν' ἀποχαρήσῃ εἰς Τρανσυλβανίαν².

Ἀναγράφομεν ἀπλῶς ἐνταῦθα τὴν δυναστείαν τοῦ Γκίκας.

Ἐν Μολδαβία.

Γεώργιος Γκίκας ὁ γενάρχης	1658
Γρηγόριος I Γκίκας (ὁ υἱὸς Γεωργίου)	1658—1659
Γρηγόριος II Γκίκας Ματθαῖος, ὁ Γρηγοράσκος	1726—1733
	1735—1739, 1739—1741 καὶ 1747—1748
Ματθαῖος Γκίκας	1753—1756
Σκαρλάτος Γκίκας	1757—1758
Γρηγόριος III Ἀλεξ. Γκίκας	1764—1767
Γρηγόριος III Ἀλεξ. Γκίκας τὸ β'	1774—1777
Γρηγόριος IV Ἀλεξ. Γκίκας	1849—1853
Γρηγόριος V Ἀλεξ. Γκίκας	1854—1856

Ἐν Βλαχία.

Γεώργιος Γκίκας	1659—1660
Γρηγόριος I Γκίκας ἢ Γρηγοράσκος	1660—1664
Γρηγόριος I Γκίκας	τὸ β' 1672—1674
Γρηγόριος II Γκίκας	1733—1735
Γρηγόριος II Γκίκας τὸ β'	1748—1752
Ματθαῖος Γκίκας	1752—1753
Σκαρλάτος Γκίκας	1758—1761
Σκαρλάτος Γκίκας τὸ β'	1765—1766
Γρηγόριος III Ἀλεξ. Γκίκας	1768—1769

1. Boullant B' σ. 338.

2. Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον 1867 σ. 361—362 βλ. περὶ τοῦ *Γρηγ. Γγ* καὶ *Histoire générale des maisons princieres*. Genève Maison des princes Ghika σ. 48.

Γρηγόριος IV Γκίκας 1822—1828
 Ἀλέξανδρος Γκίκας 1834—1842

Ὁ δὲ τελευταῖος Γκίκας Δημήτριος Πρόεδρος τῆς Βουλῆς 1871—1876 καὶ τῆς Γερουσίας 1883. Δὲν γνωρίζω δὲ ἐὰν εἶχε σχέσιν τινα πρὸς τὸν οἶκον τοῦτον ὁ ἄλλοτε παρουσιασθεὶς ὡς μνηστήρ τοῦ θρόνου τῆς Ἀλβανίας Ἰωάννης Γκίκας.

Ἰωάννην Γκίκαν Ἀλβανὸν συναντῶμεν ὡς ἀρχηγὸν τῶν Σκλαβούνοι κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1688 πολιορκίαν τῆς Χαλκίδος ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν (*Σάθα*, Τουρκ. Ἑλλάς σ. 375). Οὗτος μάλιστα γενναίως μαχόμενος ἐτραυματίσθη. Μεταξὺ τῶν μνηστήρων τοῦ Ἀλβανικοῦ θρόνου ἐπῆρξε καὶ ὁ *Ἀλβέρτος Γκίκας* ἀπόγονος τοῦ *Σπενδέρβη* ἐπωνυμούμενος, διὸ καὶ εἰς ἄκρον φιλόδοξος ἐνήργει προπαγάνδαν, ἵνα ἀναγνωρισθῆ ὡς βασιλεὺς καὶ ἤγειρε πολὺν περὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ θόρυβον. Ἄλλ' ἡ μανία αὐτοῦ αὐτὴ προκάλει μᾶλλον εὐθυμίαν.

Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ἐπωνύμου *Γκίκας* ἢ *Γίκας* (παρ' Ἠπειρώταις) *Γάκης* καὶ *Γάκιος* (παρ' Ἀλβανοῖς) ὁ πολὺς *Οἰκονόμος* φρονεῖ ὅτι ὁ τύπος οὗτος προέρχεται «ἐκ χυδαίας συγκοπῆς» τοῦ Γεωργί-*κας* (βλ. *Ἀλέξανδρος Στούρζας*, Βιογραφικὸν σχεδιάσμα, Ἀθῆναι 1855 σ. 47). Κατὰ τὸν μακ. *Ἀδ. Μπούτουραν* (Τὰ νεοελληνικὰ κύρια ὀνόματα γλωσσικῶς καὶ ἱστορικῶς ἐξημενόμενα, Ἀθῆναι, 1912 σ. 87) ἐκ τοῦ Ἀγγελί-*κας*—Γκίκας (Ὑδρα) καὶ θηλ. Γκίκας (Κυνουρία) Γκίκω καὶ Γκίτσα (Ἠπειρος). Τὸ ὄνομα ἐπεχωρίσθη ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ διεδόθη ἐντεῦθεν ἐν Ἑλλάδι καὶ Ῥουμανίᾳ, ὑπάρχει δὲ καὶ μέχρι σήμερον.

5. *«Γκίκας ὁ Ἀρβανίτης» ὁ γενάρχης.—Ὁ συνέκδημος αὐτοῦ
 Μεχμέτ Κιουπροῦλης.—Ὁ Δὲλ Κιάρο περὶ τοῦ χωρίου
 Κιουπροῦ καὶ ἡ Δώρα Ἰστορίας.*

Τὰ καθέκαστα περὶ τῆς μεγάλης ταύτης καὶ ἐνδόξου δυναστείας εὐρίσκει τις ἐν διαφόροις πραγματείαις ἐκτεθειμένῃ καὶ ἐν ταῖς γενικαῖς Ἱστορίαις τῆς Ῥουμανίας ἑλληνιστί τε καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας γεγραμέναις¹. Ἄλλ' ἰδιαιτέραν μονογραφίαν περὶ αὐτῶν, ὡς περὶ *Μαυροκορδάτων* καὶ *Μαυρογενῶν* ὡς καὶ τινων ἄλλων ἡγεμόνων², δὲν

1. *Χουρμουζάκη* ἐνθ' ἀνωτ. Τομ. VII 1750—1818. Documente 308... *Caportretul Grigorie Ghica*... 1876 (Bucur. 40ν σ. XXIII, 585.

2. Βλ. γενικῶς: *Libre d'or de la Noblesse Phanariote et des familles princieres de Valachie et de Moldavie* par E. R. R. ἐκδ. β' ἐν Ἀθῆναις

ἔχομεν δυστυχῶς μέχρι σήμερον πλήρη, εἰμὴ μόνον τὴν τῆς πολυγρά-
φου καὶ περιωνύμου Γκικάδος περιγρηπίσεως *Ἑλένης Κολλισῶφ-Μα-
σάλοκη*, τῆς ὑπογραφομένης *Dora d'Istria: Gli Albanesi
in Rumania, Storia dei principi C h i k a nei secoli XVII, XVIII
e XIX, su documenti inditi degli archivi di Venezia, Vienna,
Parigi, Berlino, Constantinopoli ecc. Firenze 1873.*¹

Νομίζω, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖαι ὀλίγαι γραμμαὶ ἐνταῦθα περὶ τῆς κα-
ταγωγῆς αὐτῶν καὶ τοῦ *γενάρχου Γκίκα*, διότι ἐν τοῖς νεωτέροις
συγγραμμάσι περὶ τούτου οὐδεὶς σχεδὸν λόγος γίνεται.

Ὁ *Υψηλάντης* γράφει ταῦτα : *Γκίκας ὁ Ἀρβανίτης* γεννη-
θεὶς εἰς τὴν κώμην Κιοπρουλῆ τῷ ἔτει 1624, ἤλθεν εἰς τὴν Κωνσταν-
τινούπουλιν ἔφηβος ὄν μαζῇ μετ' ἄλλο ἕνα Ἀρβανιτάνι, τὸ ὁποῖον
προσκολληθὲν εἰς τὴν δούλευσιν Ἀγαῖνος Τούρκου καὶ τουρκίσαν καὶ
εἰς τὸ οἰζῶκι τῶν Μποσταντζίδων καταταχθέν, ἔφθασε μετὰ παρέλευ-
σιν χρόνου νὰ γένη Χασεκῆς καὶ τέλος πάντων Μποσταντζίμκας ἐπὶ
τοῦ *Σουλτὰν Μουράτη* τοῦ τρίτου, τοῦ ἀπὸ ἔτος 1575—1595 βασι-
λεύσαντος, καὶ ἐβοήθησε τοῖς Χριστιανοῖς εἰς τὴν διαφορὰν ὅπου εἶ-
χον μετὰ τῶν Ἀρμενίων διὰ τὰ προσκυνήματα τῆς Ἱερουσαλήμ². Ὁ
δὲ *Γκίκας* ὁ συνοδοιπόρος του, ἐλθὼν εἰς τὴν πόλιν, προσεκολλήθη
εἰς τὴν δούλευσιν Χριστιανῶν τινων· τέλος εἰς τὴν δούλευσιν τοῦ κα-
πουκεχαγὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας *Βασιλείου Βοεβόδα*, καὶ
τελειώσαντος τούτου, ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Γεώργιος ὁ Γκίκα*; ἀπὸ καπὶ
ὀγλάνι γίνεται καὶ καπὶ κεχαγιᾶς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας *Στε-
φάνου τοῦ Βουρδούσου*, τούτου δὲ ἀποστατήσαντος γίνεται καὶ ἡγε-

1904, 4ον σ. VI, 261 καὶ τοῦ Blancard, Les Mavrogéni (εἰς δύο
τόμους Paris 1909 σ. XV, 757, 817, 8ον).

1. 8ον σ. XIV, 455, ἐν ἀρχῇ IX—XXI κατάλογος τῶν δημοσιευμάτων
τῆς ἡγεμονίδος. Ἡ λαμπρὰ αὕτη συγγραφή διατυπωθεῖσα μετὰ τῆς δυνατῆς
ἀντικειμενικότητος, ὅσον ἐγχωρεῖ, ὅταν ἀπόγονος γράφῃ περὶ τῶν αὐτοῦ προ-
γόνων, ἐδημοσιεύθη τὸ α' ἐν *Histoire générale des maisons princieres, Ge-
néve, in folio, Maisons des princes C h i k a'* ἐντεῦθεν δέ, ὡς φαίνεται, με-
ταφράσθη ὑπὸ *B. C e c h e t t i*.

2. «Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι . . . ἐπειδὴ ἐώρων πάντας ὄντας βοηθούς τῶν Ἀρμε-
νίων παρεγένοντο εἰς τὸν Μποσταντζήπασα . . . δηλ. τὸν ἀρχιφύλακα πάν-
των τῶν βασ. πριλατιῶν, ὃς ἦν υἱὸς Ῥωμαίου καὶ μητρὸς Χριστιανῆς, ἔτι
ζώσης, ἦν ὁ *Θεοφάνης* μεταπέμψατο ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, καὶ λίαν ἐβοήθει
αὐτῷ διὰ τῆς μεσιτείας αὐτῆς πρὸς τὸν υἱὸν» (καὶ ἀναφέρει τὸ τέχνασμα
τοῦ Μποσταντζήπασα ὑπὲρ τῶν Ὀρθοδόξων) Δοσίθεος, *Περὶ τῶν ἐν Ἱερο-
σολύμοις πατριαρχευσάντων* σ. 1186.

«Θεολογία» τόμ. ΙΑ'

μὸν τῆς Μολδαβίας καὶ μετὰ τρία ἔτη . . . Οὐγκροβλαχίας»¹. Συνοπτικώτερον ἀλλὰ σαφέστερον ἐκφράζεται ὁ **Φωτεινός**, ὅτι μετερχόμενος ὁ **Γεώργιος Γκίκας** τὸν λαχανοπώλην ἐν Κ]πόλει τῇ συστάσει τοῦ συνοδοιπόρου αὐτοῦ **Μεχμέτ Κιουπρουλή** προσελήφθη ὑπὸ τοῦ **Β. Δούπου** εἰς Μολδαβίαν, ὅστις ἀπέστειλεν αὐτὸν Καπουκεχαγιᾶν εἰς Κ]πολιν, μεθ' ὃ ὁ Κιουπρουλής διώρισεν αὐτὸν ἡγεμόνα². Ὡστε **γενάρχης εἶναι ὁ Γεώργιος Γκίκας** (καὶ οὐχὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ) ὁ συνέκδημος τοῦ Κιουπρουλή.³

Κατὰ ταῦτα καὶ οἱ **Δούκαι** καὶ οἱ **Γκίκαι** ὑφείλουσι τὰ πάντα εἰς τὸν πάτριον αὐτῶν **Βασίλειον τὸν Δούπον**· οἱ δὲ τελευταῖοι καὶ εἰς τὸν **Μεχμέτ Κιουπρουλήν**, οἵτινες ὡς ἐκ τούτου φέρονται συμπολιταὶ αὐτοῦ, ὅπερ δὲν εἶναι ἀληθές, ὅπως παρουσιάζεται. Ὁ **Κιουπρουλής** ὁ μόνος ἀξιωθεὶς μεταξὺ τῶν ὑπὲρ 200 Βεζυρῶν τῆς Ὁθωμ. Αὐτοκρατορίας ν' ἀφήσῃ διάδοχον ἐν τῇ ἀρχῇ, τὸν υἱὸν αὐτοῦ **Ἀχμέτ**, εἶναι ἐκ τῶν διασημοτέρων ἀνδρῶν τοῦ Ὁθωμ. Κράτους, καὶ ἐκ τῶν σπανίων ἐκείνων ἀνθρώπων, οὓς ἡ θεία Πρόνοια ἀναδείκνυσιν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὡς φωτεινά τινα μετέωρα πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐθνῶν, ἀναλαβὼν εἰς πρεσβυτικὴν ἡλικίαν τὰς ἡνίας τοῦ Κράτους, τέως πάνπαν ἀφανῆς καὶ ἄσημος, **ἀνεδείχθη ὁ σωτὴρ τῆς τουρκ. μοναρχίας**, παραλελυμένης ἀπὸ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ⁴. Τὸ ἀπαράμιλλον ἐγκώμιον αὐτοῦ ἔπλεξεν ὁ **H a n i m e r**, ὅστις ἐξιστορήσας τὸν ἡρωϊσμόν τοῦ **Κιουπρουλή** κατὰ τὴν μάχην τῆς 19 Αὐγ. 1661, ὅτε ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπογνώσει πάντων τῶν ἀριστέων φονευθέντων, οὗτος μελανοφορήσας, ἐπικαλεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ὀπίπεται ξιφῆρης κατὰ τοῦ μετώ-

1 Documente σ. 179. Ὁ **Κεραμεὺς** πολλὰ προσήνεγκε τῇ Ἱστορίᾳ, ἀνακαλύψας καὶ δημοσιεύσας ἐνταῦθα (σ. 159—192 εἰς φύλλ.) τοῦ Ὑψηλάντου τὸ 12 βιβλίον ἐλλειπόν ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ **Ἀφθονίδου**, ὅπερ περιλαμβάνει τὴν Ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων καὶ ἐπισήμων ἀνδρῶν τῆς Μολδοβλαχίας ὡς καὶ τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

2. Ἐνθ' ἀνωτ. Τομ. Γ' σ. 114—115.

3. Εἰς τοῦτο συμφωνοῦσι καὶ οἱ ἄλλοι ἱστορικοί. Ἡ Δώρα Ἱστρίας παρεσύρθη ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ **Υψηλάντου**. Ὁ **Κιουπρουλής** ἀπέθανε γέροντα τῷ 1661, καὶ διώρισε τὸν **Γεώργιον** ἡγεμόνα τῷ 1658, βεβαίως γέροντα καὶ αὐτόν· ἀφοῦ εἶχεν υἱὸν εἰς ὄριμον ἡλικίαν, τοῦλάχιστον 40νεοῦτε καὶ ἀφοῦ συνηγεμόνευεν αὐτῷ. Δυστυχῶς κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην δὲν ἔχω ὑπ' ὄψιν τὸ σύγγραμμα τῆς **Δώρας Ἱστριάδος**, ἵν' ἴδω πῶς συγκροτεῖ τὸν γενεαλογικὸν τῆς οἰκογενείας αὐτῆς κλάδον. Ἐὰν καὶ ὁ **Μεχμέτ** εἶχε πατέρα τὸν Μποσταντζίμπαση, ὡς δέχεται ὁ **Βυζάντιος**, τότε τὸ πρᾶγμα εὐδοῦται.

4. **Βυζάντιος**, Ἡ Κωνσταντινούπολις τομ. Α' (1851) σ. 275.

που, καὶ πίπτει ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας, ἐπάγεται : «Σὺν τῇ φήμῃ τοῦ ἁγίου ὁ Κιουπρουλῆς ἤνωσε καὶ τὴν τοῦ μάρτυρος. Τὸν ὠραιότερον ἔπαινον, ὃν ἔχει νὰ γράψῃ δι' αὐτὸν ἡ ὀθωμ. ἱστορία εἶναι, ὅτι *οὐδέποτε ἐξετέλεσεν ἔγκλημα* . . . Οὕτως ἀπενεμήθη αὐτῷ τὸ ἐπώνυμον *φαζλῆς* ἡγουν ἐνάρετος. Ἐν ἑκαστρατείῳ ἐβιάδιζε πεζὸς ὡς οἱ στρατιῶται . . . ἐχθρὸς τῆς ὀκνηρίας καὶ τῆς πολιτείας ἀνεγίνωσκεν ἀπλήστως ὅπως ἐν τοῖς ἀνακτόροις, οὕτω καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἡ δὲ ἐνδυμασία αὐτοῦ διεκρίνετο ἐκ τῆς μεγάλης ἀπλότητος . . . Εἶναι ὁ *πρῶτος μέγας Βεζύρης*, ὅστις διὰ τῶν νέων κανονισμῶν ἀπήλλαξε τοὺς Χριστιανοὺς ὑπηκόους τῆς δεινῆς καταθλίψεως, καὶ πρῶτος ὅστις διὰ τῶν οἰκον. μέτρων καθιέρωσε τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀγοραπωλιῶν, ἀπαλλάξας αὐτὰς τῶν καταθλιπτικῶν διατάξεων»¹. Ἐντεῦθεν καὶ ἀπεκλήθη *προστάτης τῶν Χριστιανῶν*.²

Ἡ *Δώρα Ἰστριᾶς* περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν αὐτῆς προγόνων λόγον ποιουμένη παρενείρει, ὡς εἰκός, καὶ τὸ ζήτημα περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ *Μεχμέτ Κιουπρουλῆ*, μεθ' οὗ ἐκίνησεν ὁ πρῶτος *Γκῆκας* καὶ ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ γράφει τὰ ἑξῆς :

«Ὁ *Δὲλ Κιάρο*, συγγραφεὺς ἄλλως πολὺ ἀνακριβῆς, *λαχυρίσθη* *ὅτι οἱ Γκῆκαι ἦσαν Ἕλληνες, ἀλλ' εἶναι τοῦναντίον ἐκτὸς ἀμφιβολίας εἶναι Ἀλβανοί*», ἡ δὲ προσωνυμία τοῦ Μολδαβοῦ, ἡ δοθεῖσα τῷ *Γεωργίῳ* ἐν ἐγγράφῳ Ἐνετικῷ εἶναι προσαρμοστέα μόνον τῷ ἔργῳ, ὅπερ ἦσκει τότε. Τυχάνει ἐξ ἴσου ἀβάσιμον, ὅτι οἱ ἐν λόγῳ, ἦλθον ἐκ χωρίου τῆς Ἀλβανίας ὀνομαζομένου Κιουπρουλί. Ἐν πρώτοις ἡ Ἀλβανικὴ πόλις Βελεσά³, ἡ ἀπὸ τῶν Κιουπρουλίδων τὸ ὄνομα

1. Histoire de l'Empire Ottoman tom. XII σ. 319—322.

2. Ὁ *Βυζάντιος* ἐνθ' ἄνωτ. σημ. 1 διαστρέφει τὸ περὶ τοῦ πατρὸς τούτου, τοῦ Μπoσταντζήμπαση, χωρίου τοῦ Δοσιθεοῦ, καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀναφέρει, ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐγένετο καλογραῖα (εἰς μονὴν φαίνεται ἐν Ἑλλάδι), ἐπιφέρει : «Ὁ *Κιουπρουλῆς* ἦν Ἀλβανὸς τὸ γένος καὶ ἱερέως υἱός» (1). Ὁ *Μεχμέτ* ἀφήκε δύο υἱούς, τὸν *Αχμέτ* καὶ *Μουσταφᾶ*, οἵτινες ἐπίσης διέπρεψαν ὡς μεγάλοι Βεζίροι. Ὁ *Δαπόντες* ἐκτιμῶν μεγάλως τὸν Γέρο-Κιουπρουλῆ ἐγράφεν : «Ἱστορίαν τῶν συμβάντων τοῦ *Σουλτάν Μεχμέτ* ἐπιτροπεύοντος τοῦ Κιουπρουλῆ γέροντος πασᾶ, μέχρι . . . τοῦ Δαμάτ Χασάν Πασᾶ».

3. Ὅταν ταῦτα ἐγράφοντο τὰ Βελεσά ἔδρα Μουτσαρῖση καὶ μητροπόλι- του, εἶχε 25 000 κατ. ἐν οἷς ἐπλεόναζον οἱ Ἀλβανοὶ καὶ Ἕλληνες (Βλ. *Ζώτου Μολοσσῶ*, Ἡπειρωτ. Μελέται Τομ. Δ' τευχ. Γ' (Ἀθῆναι 1885) σ. 289. ὅστις λέγει ἐπὶ Βυζαντινῶν ἐλέγετο Βελίσσιτρον καὶ ἀρχαιότερον Βελίσσωρα καὶ Βελάζωρα, τὸν τελευταῖον τύπον ὁ H a l i θεωρεῖ Ἀλβανικόν, Βελά=ἄδελφός, ζῶρα=ζώνη=ἦτοι ἀδελφοζωσμένη, δηλ. πόλις συνηδελφω-

αὐτῆς λαβοῦσα, δὲν εἶναι χωρίον. Οὗτοι βεβαίως δὲν προῆλθον ἐκ χωρίου Ἀλβανικοῦ, ἀλλ' ἐκ πόλεως Κιουπρού. Ἐὰν οἱ **Γκίκα** (ὡς θέλει ἡ παράδοσις ἦσαν ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ ἐκείνου ὅστις ὑπῆρξεν πατρίς τοῦ φοβεροῦ μεγάλου Βεζίρου **Μεχμέτ Κιουπρουλή**, πόλεως τότε ἀνθηρᾶς τῆς Μ. Ἀσίας, ἐξ ἧς ἠρύσθησαν τὸ ἑαυτῶν ὄνομα οἱ μεταβεζίται οὗτοι οἱ περιβόητοι, ἀλλ' ὅπως οἱ Κιουπρουλήδες, οἱ Γκίκα ἦσαν Ἀλβανοί, ἐκ περιστάσεων ἀγνώστων τραπέντες πρὸς τὴν Ἀσίαν, οὐδόλως, ὅμως βουλευθέντες ὀριστικῶς νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν αὐτῇ. Τὸ Κιουπρὸν ἀπεῖχεν ἡμέρας ὁδὸν ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Πάφρας, ἐν ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Ἄλως κειμένου. Εἶναι δὲ πιθανώτατον, ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ μετανάσται εὐκίνητότατοι προσελκυσθήσαν ὑπὸ τοῦ Κιουπρῶ, εἴτε διὰ τὸ ἐκεῖ ὑπὸ πλουσίων ἐμπορίων διενεργούμενον ἐμπόριον, εἴτε ὅπως μετάσχωσι πολέμων πρὸς τοὺς ὄρεισιβίους Ῥητέον δ' ὅτι κατὰ τῶν ὀρεινῶν ἀκριβῶς τούτων, ἤμισυν αἰῶνα πρὸ τῶν Κιουπρουλήδων, ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἵνα δαμάσῃ αὐτούς, ἐδέησε νὰ ἐγείρῃ τὸ φρούριον τοῦ Κιουπρῶ τὸ δεσπόζον τῆς ὅλης χώρας.

Ὁ φιλοπόλεμος χαρακτῆρ τῶν Ἀλβανῶν ἐγένετο καὶ ἡ κυριωτάτη αἰτία ἡ τὸν πατέρα τοῦ μεγάλου Βεζίρου **Μεχμέτ** κινήσασα ἵνα πρῶτος μεταστῆ εἰς Ἀσίαν. Οὐδ' ἄλλος λόγος παρώτρυνε πιθανῶς νὰ τραπῆ πρὸς Κιουπρὸν καὶ τὸν πατέρα τοῦ **Γεωργίου**, οὗ τὸ ὄνομα, ὡς καὶ τὸ τῆς μητρὸς, διεσώθη ἡμῖν ἐν ἐπισήμῳ ἐγγράφῳ, τῷ Βρεβίῳ τοῦ Δοσιθέου πατριάρχου Ἱεροσολύμων.

Τὸ Κιουπρὸν κεῖται ἐξ λεύγας μακρὰν τοῦ Μερξιφρούν, δώδεκα ἀπ' Ἀμασείας εἰς τοὺς πρόποδας ὄρους μεταξὺ δύο ποταμίσκων ἐκβαλλόντων εἰς τὸν Ἄλυν (Κιζιλ—ἔρμακ). Ὅτε δὲ κατεσκευάσθη ἐφ' ἐνὸς τῶν ποταμίσκων τούτων γέφυρα, μεταβλήθη καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Καρακεδέ, καὶ ἐγένετο Κιουπρὸν (=γέφυρα), ὅταν δηλ. οἱ Κιουπρουλήδες ἔφθασαν εἰς τὸ ὕψος κυρίων παντοδυνάμων τοῦ Κράτους...¹. Αἱ προϋποθέσεις αὗται τῆς ἡγεμονίδος, εὐφρεῖς μὲν, ἀλλὰ *δὲν συμβιβάζονται πρὸς τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν*, ἥτις λέγει ὅτι οἱ δύο ἐκεῖνοι νεαροὶ Ἀλβανοὶ ἐξεκίνησαν καὶ ἦλθον ἐξ Ἀλβανίας εἰς Κ)πολιν. Κατὰ προφορικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ φίλου κ. M i d h a t F r a s h e r i οἱ Κιουπρουλήδες κατάγονται ἐκ τοῦ Ροσνίκ τοῦ Βερα-

μῆνη, (ἐπειδὴ ἔκτισται καὶ ἐπὶ τῶν δύο ὄχθων τοῦ Ἀξιοῦ συνδεομένη διὰ γέφυρας, ὅθεν καὶ Τουρκ. Κιουπρουλοῦ ἦτοι γεφυρωμένη) περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως ἐξακολουθεῖ καὶ νῦν ἡ συζήτησις.

1. Gli Albanesi in Rumania σ. 7—8.

τίου συνωδὰ τῇ ζώσῃ παραδόσει¹. Ἐτέρα παράδοσις ὑπάρχει ὅτι οἱ *Γκῆναι* κατήγοντο ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἀργυροκάστρου καὶ δὴ ἐκ Πρεμετῆς, κατὰ τὸν Λαμπροῖδην, ἥτις εἶναι καὶ ἰσχυροτέρα καὶ δέχεται τελευταῖον καὶ αὐτὸς ὁ Midhat².

6. *Ἡ φιλομουσία Γρηγορίου II καὶ III—Ἡ Ἀκαδήμεια Ἰασίου.— Ἄλλα εὐαγγῆ ἰδρύματα.— Αἱ ἡγεμονικαὶ ἐκδόσεις.*

Ἄλλὰ τὸ ἰδιαίτερον γνώρισμα τοῦ οἴκου Γκῆναι ἐν τῇ καθόλου δράσει ἐν Ῥουμανίᾳ εἶναι ὁ ἀκατάσχετος πρὸς τὴν παιδείαν ἔρωσ³ καὶ ἐξήτησαν πάση θυσίᾳ τὰ ἀγαθὰ ταύτης νὰ καταστήσωσι κοινὰ τοῖς πᾶσι διὰ τῶν ἐλληνικῶν σπουδῶν: «Τὰ ἐλληνικὰ γράμματα λέγει εἰς τῶν ἀριστα εἰδότων τὰ τῆς Ῥουμανίας, ὅπου ἐκαλλιεργήθησαν ἐπέφερον τὴν διέγερσιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος, καὶ ἡ πνευματικὴ βλάστησις ὑπῆρξε πάντοτε δαψιλῆς καὶ πλουσία. Οἱ *Vacare sci*, οἱ *Golesci*, οἱ *Filipesci*, οἱ *Campeneani*, καὶ ἡ λοιπὴ πλειάς, ἡ πρωταγωνιστήσασα ἐν τῇ κατ' ἄμφω χειραφετήσει τῆς νεωτέρας εὐτυχοῦς καὶ εὐδαίμονος Ῥουμανίας ἐγαλουρήθησαν μὲ τὸ ἀδρόμελι γάλα τῆς κλασικῆς μορφώσεως τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας»³. Ἐτερος Ῥουμάνος καθηγητὴς Πανεπιστημίου ὁ *Erbiceanu* ταῦτα λέγει: «Θὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὰ Ἑλλ. σχολεῖα ἐγένοντο ἡμῖν ἀσυγκρίτως πολλῶ μείζονος ὠφελείας ἢ βλάβης πρόξενον ἀφ' οὗ ἤρξατο ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἑλλ. παιδείας παρὰ Ῥουμάνοις, ἤρξατο ν' ἀναπτύσσεται καὶ καλλιεργῆται ζωηρότερον ἢ ἐθνικὴ ἡμῶν γλῶσσα»⁴. Ὄντως οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες πρῶτοι ἠσθάνθησαν

1. Ὁ δὲ ἀρχιτέκτων *Κασίμ*, ὅστις ἰδρυσεν τὸ Βαλιδὲ-τζαμί, πλησίον τῆς γαφύρας συνέστησε τὸ χωρίον ἐπομένως κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην ἐντεῦθεν κατάγονται καὶ οἱ *Γκῆναι*, εἰδωμεν δὲ ἀνωτέρω (Γ' III, 25,2) ὅτι ὁ ἐκδότης τῆς περὶ παιδῶν ἀγωγῆς πραγματείας τοῦ *Ἰωσήπου Μοισιοδάκος* ἐλέγετο Θ. *Εμμ. Γκῆνας*.

2. *Diturija II* (1927) σ. 16.

3. *N. Δόσιος* (Ἰωαννῆτες χορηματίας καθηγητὴς μέχρι λιπαροῦ γήρους εἰς τὰ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια τῆς Ῥουμανίας), ἐν Πατριδὲ τοῦ Βουκουρεστίου 1899 ἀρ. 2347.

4. *Cronicații Grecii* σ. XIV. Ἐπιθε περὶ τούτου τὰ ἐξῆς: «Περὶ τοῦ ἐν Βλάχοις Ἑλληνισμοῦ» ὑπὸ τοῦ *Γ. Γ. Παπαδοπούλου*, ζήσαντος ὅλον σχεδὸν τὸν βίον αὐτοῦ ἐν Ῥουμανίᾳ, ὅστις ὑπῆρξεν καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς *Δόξας Ἰστριάδος* (Πανδώρα τομ. I 1859 σ. 169-176). *G. B. M. Jonescu*: *Influenta culturii Grecesti in Muntenia Moldova cu primum la biserica scolii si societate, Bucuresci* 1900 καὶ τὰ σχετικὰ ἔργα τοῦ *Rusi* τοῦ καθ' ὅλον τὸν βίον ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀσχολουμένου.

τὴν ἀνάγκην τῆς καλλιεργίας τῆς Ῥουμανικῆς γλώσσης παραγκωνίσαντες τὴν Σλαβωνικὴν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δὴ οἱ Γκίκα ἐμερίμνησαν ἰδιαζόντως διὰ τὴν ἰδρυσιν Ῥουμανικῶν σχολείων. **Γρηγόριος ὁ II**, ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας, μιμούμενος τὸν **Νικ Μαυροκορδάτιον**, καὶ συνεχίζων τὰς ἀρχὰς τοῦ πάππου αὐτοῦ *προέβη εἰς τὴν ἑξισκὴν μεταρρῦθμωσιν τῆς παιδείας* καὶ τὴν ἰδρυσιν νέων σχολῶν καὶ δὴ Ῥουμανικῶν. Τὸ πρὸς τοῦτο ἀπολυθὲν τῷ 1728 «Σιγίλλιον, Χρυσόβουλλον» τοῦ Ἱεροσολύμων **Χρυσάνθου**, ἔφερεν εἰς φῶς ὁ Legrand, «Περὶ τῆς ἐν Μολδοβλαχίᾳ ὑπὸ **Γρηγοράσκου Γκίκα** Βοεβόδα φροντιστηρίων ἀνεγέρσεως», ἐξ οὗ ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς ἀξιοσημείωτα:

«Ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια . . . ἀκριβῶς ἐπιστάμενος καὶ τὰ ἐκ τῆς σκαιώδους ἀμαθείας χαλεπώτατα δεινὰ καὶ ἀνήκιστα δυστυχήματα ἀναλογισάμενος ὁ ἔλεει θεῖω ὑψηλότατος, θεοσεβέστατος, μεγαλοπρεπέστατος καὶ περιβλεπτός αὐθέντης καὶ ἡγεμὼν πάσης Μολδοβλαχίας κ. κ. **Ἰω. Γρηγοράσκος Γκίκα** βοεβόδας, προνοίᾳ τινὶ θεῖᾳ . . . καὶ ἐμφύτῳ καλοκάγαθῷ παροτρυνθεὶς . . . ἔχων τε πρὸ ὀφθαλμῶν ἔμψυχον ὑπογραμμὸν καὶ ζῶσαν τὸν τοιοῦτον εἰκόνα τὸν ὑψηλότατον, σοφώτατον . . . ἡγεμόνα πάσης Οὐγκροβλ. κ. κ. **I. Νικόλαον Ἀλεξάνδρου** βοεβόδα, τὸν ἐς τὰ μάλιστα σεβάσμιον τῆς αὐτοῦ ὑψηλότητος ἀπὸ μητρὸς θεῖον, τὸν μὴ μόνον τὴν ὑπὸ τὸ ὕψος τῆς αὐτοῦ θεοσεβείας φιλόχριστον τζάραϊ φροντιστηρίων κάλλη τε καὶ μεγέθει καὶ ἀνέγερσιν ἑτέρων ἱερῶν καὶ περιφανῶν καθωραΐσαντα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλείοσι τῆς πεπτωκυῖας Ἑλλάδος κλίμασιν, αὐτῇ τε τῇ βασιλευούσῃ δαψιλῶς τε καὶ θεοσεβῶς σχολῶν προνοεῖσθαι οὐκ ὤκησεν, τῆς οὐπερ θεοσεβείας ὀρηθεὶς . . . καὶ ἀξιάγαστος ἡγεμὼν Μολδοβλαχίας ἔνθερος ὀπαδὸς ἀναφανείς . . . οὐ μόνον τοῖς ὑπὸ τὴν φιλόχριστον τζάραν τῆς αὐτοῦ ὑψηλότητος διατελοῦσιν ὀρθοδόξοις, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ χριστιανύμῳ πληρώματι βοήθειάν τινα καίριον διὰ τῆς τῶν ἀνενηγεργμένων ποτὲ σχολῶν παρὰ τοῦ ρηθέντος σοφῶτ. θείου τῆς α. ὑψηλότητος καὶ τῇ τοῦ χρόνου διαδοχῇ ἀμελείας καὶ παροράσεως τῶν μετὰ ταῦτα πρωτευσάντων παροραθεισῶν, καὶ διόλου ἐξαφανισθεισῶν ἀπακαταστάσεώς τε καὶ ἀνανεώσεως ἐπενεγκεῖν διανοήθη . . . ἔκρινε σχολὰς ἀποκαταστήναι τέσσαρας τὰς μὲν δύο πρὸς τὴν τῆς ἑλλ. διαλέκτου ἄσκησιν τε καὶ ἐπί-

1. Recueil de documents grecs concernant les relations du Jerusalem avec le Rumanie (1562—1728). Paris, 1895 σ. 280—291.

κησιν, τὰς δὲ ἐτέρας δύο πρὸς τὴν τῆς σλαβονικῆς καὶ μολδαβικῆς.

Ἐν μὲν οὖν ταῖς διὰ τὴν Ἑλληνίδα διορισθείσαις δύο σχολαῖς παραδίδοσθαι ἐν ἀμφοτέροις ἑλλ. μαθήματα ἀπ' ἀρχῆς τῆς γραμμ. μέχρι πέρατος καὶ ἀπαρισμοῦ τῶν φιλοσοφικῶν

Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ σχολῇ παραδίδοσθαι τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς μολδαβικῆς ἢ κροῖττον εἰπεῖν τῆς σλοβανικῆς διαλέκτου μετ' ἀκριβείας καὶ καθεξῆς τὰ λοιπὰ ἑκκλ. βιβλία

Εἰς δὲ τὴν τετάρτην καὶ τελευταίαν διδάσκεσθαι ἐπιμελῶς τὴν σλοβανικὴν γραμματικὴν καὶ τὰ λοιπὰ ἀναγκαῖα μαθήματα εἰς κατανόησιν καὶ μεθερμήνευσιν τῆς βαθυτέρας σλοβ. διαλέκτου.

*Πρὸς τούτοις . . ἡ αὐτοῦ θεοσέβεια . . ἐδικαίωσε προστεθῆναι βοήθειάν τινα ἐλέους κὰν ταῖς ἐκεῖσε (Ἱερουσαλήμ) εὐρισκομέναις ἑλλ. σχολαῖς καὶ ἀραβικαῖς . . γρόσια ἑκατόν*¹.

Ἐντεῦθεν ἡ οὕτω διοργανωθείσα Σχολὴ ἔφερε τοῦνομα *Γυκατον Μουσεϊον*, δι' οὗ ἐκόσμησε τὴν ἔδραν τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ, τὸ Ἰάσιον, οἷονεῖ προφοιβάζων τὴν μέλλουσαν τῆς πόλεως εὐποτιμίαν. Εἰς ἐν δὲ τῶν τερπνοτέρων αὐτῆς προαστείων ἀνήγειρε τὴν πλουσίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ μονὴν τοῦ *ἀγίου Παντελεήμονος* «ὄχι μόνον δι' ἀπλὴν τῆς χαριουπόλεως ταύτης εὐφροσύνην, ἀλλ' ἀκόμη καὶ διὰ κοινὸν *καταγώγιον τῶν παραπορευομένων ξένων καὶ τῶν ἀπόρων ἀσθενῶν αὐθεντικὸν νοσοκομεϊον*»². Εἰς δὲ τὴν ἄλλην ὑπ' αὐτοῦ ἀνιδρυθεῖσαν τῷ 1748 μονὴν τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ *ἀγίου Βησσαρίωνος* ἐπιτόκου Λαρίσσης, *συνέστησεν ἕτερον νοσοκομεϊον* χάριν τῶν ἐκ παύλης προσβαλλομένων νοσηλευομένων δαπάναις τῆς μονῆς³. Χάριν

1. Αὐτ. σ. 281—287. Κατὰ τὸ *Ῥουμανικὸν Χρονικὸν* ὄρισεν ἐτήσιον χρηματ. ποσὸν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ὑπὲρ τοῦ σχολείου καὶ ὑπεχρέωσε καὶ τοὺς βογιάρους καὶ ἄρχοντας νὰ συνεισφέρωσιν ὀρισμένον ποσὸν ἐτησίως, καὶ τοὺς πλουσίους δωρεὰς (παρὰ Θεοδ. Ἀθανασίου σ. 41). Παρόμοιον χρυσόβουλλον ἀπέλυσε καὶ ὁ φιλομουσότητος *Κων. Μπραγκοβάνος*, ἡγεμὸν τῆς Βλαχίας, διὰ τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Βουκουρεστίου τῷ 1708, ὅπερ ἐδημοσίευσεν ὁ αὐτὸς Legrand ἐν *Bibliothèque grecque vulgaire* Τομ. VII (1895) σ. 79—81.

2. Documente σ. 564. Ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ καὶ ἐτάφη *Γρηγόριος ὁ II* ἀποθανὼν τῷ 1754.

3. Ἱστορία τῆς Βλαχίας πολιτικὴ καὶ γεωγραφικὴ ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης αὐτῆς καταστάσεως ἕως τοῦ 1774 ἔτους, νῦν πρῶτον φιλοτίμῳ δαπάνῃ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τῶν τιμωτάτων καὶ φιλογενῶν αὐταδέλφων *Τουνουολῆ*. Ἐν Βιέννῃ 1806 σ. 296. Πρβλ. καὶ *Φωτεινὸν* Τομ. Β'. 321.

δὲ τῶν μεγάλων τούτων ἔργων ἤβησε μὲν τοὺς πόρους· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ ἐπιβαρύνῃ πολὺ τὸν λαόν, ἠναγκάσθη νὰ ἐλαττώσῃ τὰς πρὸς τὰς μονὰς ἐτησίους χορηγίας¹.

Ἐπι ἀνώτερος τούτου ἀνεδείχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ **Γρηγόριος III Ἀλεξ Γκιγκας**, ὅστις δις μὲν ἡγεμόνευσεν ἐν Μολδαβίᾳ, ἅπαξ δὲ ἐν Βλαχίᾳ. Ὅπως δὲ ἐκεῖνος ἔπραξε διὰ τὴν παιδείαν καὶ ἀνύψωσε τὴν Σχολὴν εἰς Μουσεῖον, οὕτω καὶ οὗτος ἐνταῦθα *μετεργούθημιε ὀξικῶς τὸ ἀνώτατον τοῦτο ἴδρυμα*. Καὶ ἐπειδὴ, ὡς φαίνεται, ἡ χαλαρότης προήρχετο ἐκ τῆς ἀναμείξεως τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν, ἀνέθετο τὴν πᾶσαν διεύθυνσιν καὶ διοίκησιν τῆς σχολῆς εἰς αὐτὸν τὸν σχολάρχην, ὅστις ἦτο ὁ διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας, ἐγκαινιάσας, ὡς εἰπεῖν, τὸ διοικητικὸν σύστημα τῶν νῦν Πανεπιστημίων, ἦτοι τὸ αὐτοδιοικητόν. Οὗτος ἐκλεγόμενος ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος καὶ μητροπολίτου, εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν τοὺς λοιποὺς διδασκάλους, καὶ ὀρίζειν τοὺς μισθοὺς αὐτῶν. Προσέτι δὲ κατήρτιζε καὶ τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων. Διέταξε δὲ ὁ ἡγεμὼν *νὰ μὴ διορίζεται τις εἰς δημοσίαν θέσιν μὴ κεκτημένος ἀπολυτήριον τῆς σχολῆς ταύτης, ὅπερ ἐφήρμοσε καὶ ὁ μητροπολίτης διὰ τοὺς ἱερεῖς*. Ὅμοίως ὁ **Γρηγόριος III** ἴδρυσεν ἀνάλογα σχολεῖα καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, ὡς ἐπὶ πρῶν, εἰς τὸ Μποτοσάνιον καὶ εἰς τὸ Γαλάτσιον ἐν τῇ μονῇ Μαυρομύλου. *Μεγίστην μέριμναν κατέβαλε καὶ διὰ τὴν ἴδρυσιν καθαρῶν ἄνθρωπικῶν σχολείων*. Συνέστησε δὲ καὶ *σχολὴν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς* παρὰ τὸν ἐν Ἰασίῳ ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου, καὶ ἀνήγειρε *μεγαλοπρεπέστατον κτίριον διὰ τὴν ἡγεμονικὴν τοῦ Ἰασίου σχολὴν*, ἣτις ἔκτοτε ὠνομάσθη *Ἀκαδημία*, ἐξασφαλίσας παγίους τοὺς πόρους καὶ τὰ εἰσοδήματα αὐτῆς², φορολογήσας ὑπὲρ αὐτῆς καὶ αὐτὸν τὸν κλῆρον. Ὁρίσθησαν δὲ ὑπότροφοι τῆς Ἀκαδημίας 24, καὶ ἕκαστος βιβλιοπώλης ἢ ἐκδότης ὑπεχρεοῦτο νὰ προσκομίσῃ δύο ἀντίτυπα ἑκάστου βιβλίου πρὸς πλουτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης³. Ἐν παντὶ τούτων φαίνεται ἡ ἔξοχος φυσιογνωμία τοῦ **Γρηγορίου III**, ὅστις μετεῖχε καὶ παιδείας ἀριωτάτης καὶ ἦν γλωσσομαθέστατος. Παρ' ὅλης τὰς χρημα-

1. Αὐτ. σ. 314. Τὰ τῆς ὀργανώσεως τῆς σχολῆς βλ. ἐν ἐκτάσει παρὰ Xenopoli: Istoria Românilor Τομ. X. σ. 157 ἔ.

2. Ἐκαστος ἱερεὺς κατὰ τὸν Erbicenu (βλ. ἀνωτ. Πανεπ. λόγον σ. 24—25) εἰδίδου δουκάτον.

3. Βλέπε περαιτέρω τὰ τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῶν μαθημάτων τῆς Ἀκαδημίας παρὰ Xenopoli ἐνθ' ἀνωτ. σ. 157—169, καὶ δὴ: Xenopoli cî Erbicenu; Scriberea scolara de la Iasi 1885.

τικὰς ἐπιβαρύνσεις, ἃς ὑπὲρ τῶν μεγάλων τούτων ἔργων καὶ δὴ ὑπὲρ τῆς παιδείας, ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ (διὸ καὶ ὁ Jorga χαρακτηριστικῶς αὐτὸν ὡς ἀδιόρθωτον *ἐκμυζητὴν Ἑλληνα*¹) ἢ ἀξιοαγάπητος παρὰ τῷ λαῷ. Περιεποιεῖτο μεγάλους τοὺς λόγιους. Ὁ *Νικηφόρος Θεοτόκης* συγγραφέων τὴν Σειρὰν τῶν Πατέρων ἐν Κ]πόλει, (ἢ ἰδίᾳ δαπάνῃ ἐξέδωκεν ὁ ἡγεμὼν), ἐφιλοξενεῖτο εἰς αὐτοῦ οἶκον «τοῦ ὄντως ὑπὲρ πάντας ἐν πᾶσι τοῖς καλοῖς προθυμουμένου», καὶ εὖρε, λέγει, αὐτὸν «σφόδρα ἐπιγαννύμενον τῷ πράγματι» (ἦτοι διὰ τὴν ἔκδοσιν)· πλέκων δὲ ἐπαξίως τὸν ἔπαινον τοῦ δωρητοῦ ἐπιλέγει: «Ἴδου ὁ βέλτιστος καὶ πανελλήνιον γένος, ὁποῖόν τε καὶ ὅσον ὁ εὐσεβέστατος καὶ ὑπὲρ πάντας φιλογενῆς ὄντως καὶ φιλάγαθος ἡγεμὼν *Γρηγόριος Γκίκας* ἡμῖν τὸ εὐεργέτημα παρασχεῖν προέθετο, τὴν βίβλον ταύτην . . . εἰς μέσον προθέμενος»². Ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ ἐνεχαράχθη τόδε τὸ ἐπιτύμβιον, ὅπερ ἀναγινώσκει τις εἰσερχόμενος εἰς τὸν ναὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Σπυρίδωνος ἐν Ἰασίῳ:

Φύτλης τῶν πάνυ θα Γκικάδων ὧν ἐκγεγαῶτος

Γρηγόριο γε Δακῶν ἡγεμὸνος δ' ἀγλάσιο,

Εὐσεβίην ἐπιεμένου ἐκ προγόνων τοιῶν σε (sic)

κεῦθει στήλῃ ἥδε δέμας κείνου εὐτύκτιος.

Ἄωρον δῆπου ἐξαορπασθέντος θανάτοιο,

νῦν δέ γε ναίει οὐρανόις ὄντως παστάσιν.

αἴφ' Ἐπτ. α'³.

Τὴν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀφοσίωσιν καὶ λατρείαν, καὶ τὴν πρὸς τὸ θεῖον εὐλάβειαν, ἀπέδειξαν οἱ *Γκίκαι* καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως πλείστων συγγραμμάτων, ἐξ ὧν μνημονεύομεν ἐνταῦθα συντόμως τῶν σημαντικωτέρων. Οὕτως ἐξέδωκαν:

Ἐὶ *Ὁ Γρηγόριος II Γκίκας*:⁴

1. Unverbesserlicher, aussaugender Grieche, ἐνθ' ἄνωτ. II 139.

2. Ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Α' τόμου σ. ε' καὶ ζ' ἐνταῦθα ἐν θαυμασίᾳ χαλκογραφίᾳ προτέτακται ἡ μεγαλοπρεπὴς εἰκὼν τοῦ ἡγεμῶνος μετὰ τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ, εἰτα τὸ ἔξῃς τοῦ *Θεοτόκη* ἐπίγραμμα:

Δῶκε τὸ γράμμα μόνον βιβλίον ἱερῶν φιλάδελφος

γοῦνε δὲ σὺ Γκικάδων, κοίρανε καὶ γε νόα.

βλ. παρόμοιον καὶ *Μακαρίου* παρὰ *Σάθα* Μεσ. Βιβλ. Γ' σ'.

3. Τὸ ἐπιτύμβιον τοῦτο ἐδημοσίευσεν ὁ *N. Δόσιος* μετ' ἄλλων ἐν τῇ «Πατριδί» τοῦ Βουκουρεστίου 18]30 Δεκ. 1899 ἀρ. 2617. Ἄλλα ἐπιτύμβια ὁ αὐτὸς περιέλαβεν ἐν *Studi greco-romane* ταῦχ. II—III ἀρ. 6, 7, 9.

4. Ὁ *Θ. Ἀθανασίου* ἀναφέρει (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 176) ὅτι ὁ *Alexandru Amira* διαταγῇ τοῦ *Γρηγορίου Γκίκα* μετέφρασε τῷ 1729 τὸ τῆς χάρας «*Ἀνώνημον Χρονικόν*» ἐκ τῆς ρουμανικῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν.

Χρυσάνθου Ἱεροσολύμων Ὁμιλῖαι, Ἐνετίησιν 1734¹.

Γενναδίου Σχολαρίου Σύνοψις εὐχῶν τοῦ Ψαλτῆρος Βουκουρέστιον, 1749². Περιγραφή τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Κύκκου (τῆς Κύπρου). 1751³. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου **Βησσαρίωνος** ἐπισκόπου Λαρίσσης· αὕτη ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ **Σκαρλάτου Γρίκα** ἐν Βουκουρεστίῳ 1759⁴.

Ὁ Γρηγόριος III Γρίκας :

Ἰωσήφ Βρυνεντίου τὰ εὐρεθέντα . . . ὑπὸ **Εὐγ. Βουλγάρεως** ἐν Λειψίᾳ 1768 εἰς τρεῖς τόμους⁵

Θεοδώρου Γραμματικῆς εἰσαγωγή τῶν εἰς τέσσαρα, εἰς τὸ τέταρτον ὑπόμνημα ἐκ πολλῶν ἐρανισθὲν ὑπὸ **Νεοφύτου** Ἱεροδιακόνου τοῦ **Καυσοκαλυβίτου**. Βουκουρ. 1768 σχῆμα ὀγκῶδες εἰς φύλλον⁶.

Σειρὰ ἑνὸς καὶ πεντήκοντα ὑπομνηματιστῶν εἰς τὴν Ὀκτάτευχον καὶ τὰ τῶν Βασιλείων . . . ἐπιμελεῖα **Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη**. Ἐν Λειψίᾳ 1772 τομ. 2 εἰς φύλλον⁷.

7. **Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Γραμματικῆς ἐν Ἰασίῳ καὶ τὰ πολύγλωττα Λεξικά Καραϊωάννης, Λουλάκης, I. Ἀγραφιώτης, Δέλλα Ρώκας, Γ Κωνσταντίνου, Σκαρλάτος Γρίκας, ὁ Γερμανὸς Κρητικὸς καὶ ἡ πρώτη Ἀλβανικὴ Γραμματικὴ — Ἡ Δώρα Ἰστροιάς.**

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν γενικῶν τούτων ἐκδόσεων, αἵτινες πάντως ἦσαν χρήσιμοι διὰ τὴν διδασκαλίαν ἐν ταῖς νεωστὶ ἰδρυθείσαις Ἀκαδημαίαις, ἔχομεν ἐνδείξεις ὅτι οἱ φιλόμουσοι ἐκεῖνοι ἡγεμόνες ἐπεδείξαντο ἀμεσώτερον τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν πρὸς συγγραφὴν ἔργων πρακτικώτερον ἀνταποκρινομένων εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς. Ὅταν ὁ **Γρηγόριος III**, ἀπὸ διερχομένης τῆς Πύλης ἐν Κηπόλει, ὅπου εἶχε συνάψει φιλίαν μετὰ διασήμου ἰατροφιλοσόφου Τρικκαίου **Κων. Καραϊωάννου**, ἐγένετο ἠνεμιὼν τῆς Μολδαβίας, προσέλαβεν αὐτὸν ἀρχίατρον, εὐρῶν δὲ εἰς ἀθλίαν κατάστασιν τὸ ἐκεῖ σχολεῖα, ἀνέθετο αὐτῷ τὴν περὶ τούτων μέριμναν. «Ὁ δὲ ὅλη ψυχῇ τὴν ἐπιστάσιαν δεξάμενος, τὰ ἐν Ἰασίῳ περὶφανῆ σχολεῖα συνεστῆ-

1. L e g r a n d ἐνθ' ἄνωτ. σ. 248 βλ. τὴν λαμπρὰν ἀφιέρωσιν.

2. Αὐτ. σ. 372. 3. Αὐτ. σ. 400, σ. 68-71 ὑπάρχει τὸ χρυσόβουλλον.

4. Αὐτ. σ. 491.

5. **Βρετοῦ** Ν. Φιλ. ἀρ. 245 τομ. Α'.

6. Αὐτ. τομ. Β'. ἀρ. 134.

7. Αὐτ. τομ. Α', ἀρ. 261.

σατο δαιδαλέως, φιλοσόφους τε καὶ γραμματικοὺς διδασκάλους ταῦτα κοσμῶν»¹. Ἄλλ' ὁ «φιλέλλην καὶ φιλόσοφος» ἡγεμὼν κατὰ τὰς ἐξετάσεις οὐδόλως ἠὲ χαριστήθη ἐν τῇ προόδῳ τῶν μαθητῶν «καὶ πολλοὺς ἰδῶν . . . ἐν ἀμεθόδῳ τῶν γραμματικῶν γυμνασίᾳ πονοῦντας», ἀποταθεὶς πρὸς τὸν **Καραϊωάννην** «συγγράφαι προὔτρεψατο, μίαν ἐκ πασῶν γραμματικῶν, ὅση δύναμις σύντομον καὶ εὐμέθοδον, ὥστε ταύτη μόνη χρωμένους τοὺς μαθητὰς ἐγκρατεῖς ἀποβῆναι τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου» καὶ γὰρ **δεινὸν ἠγήσατο ὁ ἡγεμῶν, ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν Εὐρώπην γένη οὐ μόνον τὴν ἑαυτῶν διάλεκτον, ἀλλὰ καὶ ἄλλοτριᾶς . . . ἐν βραχεὶ ἐκμανθάνειν, τοὺς δ' "Ελληνας διὰ τοσοῦτων γραμματικῶν τὴν πατρῴαν αὐτῶν διάλεκτον μηδόλως σχεδὸν δυναμένους μαθεῖν**!»². Τότε οὖν ὁ ἱατρὸς ἐκεῖνος συνέταξε τὴν γραμματικὴν κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἡγεμόνος, ἥτις μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξεδόθη ἐν Βούδα τῷ 1796 εἰς δύο τόμους³.

Ἄλλὰ καὶ ἡ Λεξικογραφία ἐκαλλιεργήθη πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν Ἀκαδημαϊκῶν τοῦ Ἰασίου. Αὐτὸς ὁ **τοῦ Γρηγορίου συμπέθερος Δουλάκης** κατὰ **Ζαβίραν** «συνέθετο ἐν **ἐξάγλωσσον Λεξικόν**, τουτέστιν εἰς Περσικὴν, Ἀραβικὴν, Τουρκικὴν, Ἑλληνικὴν, Ἰταλικὴν καὶ Γαλλικὴν γλῶσσαν»⁴. **Ἰωάννης ὁ ἐξ Ἀγράφων** ὁ διδάσκαλος τῶν υἱῶν τοῦ Γρηγορίου καὶ καθηγητὴς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Ἰασίου συνδιδάσκων τῷ **Νικ. Τζέρετζουλη** καὶ τῷ **Θεοτόκῃ** «διὰ χρόνων φιλοπονήσας» **μετέφρασε τὸν Θησαυρὸν τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου** «ἐπεργασάμενος, ἐπιπροσθεὶς καὶ ἄλλας πολλὰς λέξεις, ἐξ ἄλλων τε συλλέξας καὶ φιλοτεχνήσας ἄριστα»⁵. Ὁ **Δόσιος** ἀναγράφων τὰ ἑλλ. χειρόγραφα τῆς κεντρικῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἰασίου ἀναφέρει ἐπίσης **πολύγλωττον Λεξι-**

1. **Ζαβίρας** ἐνθ' ἄνωτ. σ. 405. Διερμηνεὺς ὢν ἐξεδωκε τὴν Γεωγραφίαν (Σύντομος μερισμὸς τῆς ὑδρογείου σφαίρας) τοῦ **Δημ. Νοταρᾶ**, ὅστις καὶ ἀφιέρωσεν ὡραίους εἰς τὸν ἐκδότην στίχους (ἐν ἀρχῇ βλ. Μεσ. Βιβλ. **Σάθα Γ'**, σ. 200).

2. **Ζαβίρας** σ. 406—407.

3. Αὐτ. 407. Ἄλλὰ καὶ **Νεόφυτος ὁ Κανσοκαλυβίτης** διδάσκαλος ὢν ἐν ταῖς Ἀκαδημίαις τοῦ τε Βουκουρεστίου καὶ τοῦ Ἰασίου ἐξέδωκε κατ' ἐπιταγὴν τοῦ **Γρηγορίου** τοῦτου τὴν Μεγάλην Γραμματικὴν, ἧς ἕνεκα ὁ **Vil-lois on** εἶπεν ἐν τοῖς εἰς **"Ομηρον** Προλεγομένοις: *Ille autem Neophytos recentium graecorum in graeca Grammatica facile princeps.*

4. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 418.

5. **Σέργιος ὁ Μακραῖος** παρὰ **Σάθ. Μεσ. Βιβλ. Γ'**, σ. 237. Ὁ **Ἰωάννης** αὐτοῦ ἐγράψε καὶ **Ἀλεξικὸν τῶν ῥημάτων** μετ' ἰκανὴν ἔκτασιν ἐξηγημένων·

κόν (ὑπ' ἀρ. 62), «Ἑλληνο-κοινο-λατινο-γαλλικο-ιταλικο-αραβικο-περσικόν» *Θτομον* συγγραφέν ἐν Ἰασίῳ ὑπὸ *Δούκα Δέλλα Ρώνα* τῷ 1806¹. Ἀνέκδοτον μένει ἐπίσης κατὰ *Ζαβίραν* (σ. 474) τοῦ *Νικολάου Κεραμέως* Ἰωαννίτου, ἐκ τῶν πρώτων διδασκάλων ἐν Ἰασίῳ († 1672) καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἱεροσολύμων *Δοσιθέου*, τὸ *Ἑλληνικὸν καὶ ἀπλοῦν Δεξικόν*. Ὡσαύτως καὶ τοῦ *Τυρναβίτου Πανταζῆ*, ὅστις ἐδίδασκεν ἐν τῇ αὐθεντικῇ σχολῇ τοῦ Βουκουρεστίου τὸ *ἀπλο-ελληνικόν*².

Ἄλλ' ἐκ πάντων τῶν πολυγλόττων τούτων Δεξικῶν τῶν ὑπὸ τῶν λογίων τῶν ἐν ταῖς παριστριαῖς ἡγεμονίαις ἐκπονηθέντων τὸ ἄριστον τυγχάνει τὸ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ διδασκάλου *Γεωργίου Κωνσταντίνου* τοῦ Ζαγορησίου, ὅπερ μαρτυρεῖ καὶ ἡ τριπλῆ ἔκδοσις³. Ἴδου ὁ τίτλος τῆς β' ἐκδόσεως :

Δεξικὸν τετράγλωσσον Γεωργίου Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. Δευτέρα ἔκδοσις αὐξυνθεῖσα τῇ προσθήκῃ ἑννέα χιλιάδων ἑπτακοσίων ὀγδοήκοντα πέντε λέξεων, καὶ ἑτέρων ἰσαριθμῶν, ἧ καὶ πλειόνων παραδειγμάτων ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ νεωτέρων συγγραφέων· ἔτι δὲ πλουτισθὲν πολυειδέσιν ἱστορικαῖς καὶ μυθολογικαῖς εἰδήσεσι πρὸς σαφεστέραν κατάληψιν τῆς σημασίας τῶν λέξεων, μετὰ πλείστων ἰδρώτων καὶ μόχθων ἐρανησθέντων. ἀψιψ' Ἑνετίησιν παρὰ Δημ. Θεοδοσίου.

Ἡ α' ἔκδοσις, ἣτις ἀφιερῶται τῷ Οὐγγροβλαχίας *Κων. Μαυροκορδάτῳ*, ἔχει ἐν τῇ προμετωπίδι καὶ ταῦτα : «ὅπερ (λεξικόν) ἀρχόμενον ἀφ' ἐκάστης λέξεως αὐτῆς καὶ προχωροῦν εἰς τὰς ἄλλας τρεῖς, ἀναπτύσσει ἐκάστην λέξιν ἑλληνικὴν εἰς τὴν ἀπλὴν, ἥτοι περὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν, Λατινικὴν καὶ Ἰταλικὴν μετὰ καὶ τῆς τεχνολογίας καὶ συντάξεως αὐτῆς, καθ' ἃ καὶ ὑπέρτερόν ἐστι τῶν μέχρι τοῦ νῦν εἰς φῶς ἀχθέντων Δεξικῶν»⁴. Ὁ δὲ πρόλογός ἐστιν εἶδος γραμματολογίας, ἐνθ' εὐσυνόπτως παρέχει ὁ συγγραφεὺς πολυτίμους εἰδήσεις περὶ τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ. Ὁ *Κωνσταντίνου* καὶ ἐκ τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἔργων φαίνεται ὅτι ἦν τῶν πρῶτα φερόντων ἐν τοῖς γράμμασιν⁵.

1. Studii σ. 107· ἐπίσης εὐρίσκεται ἐν Ἰασίῳ καὶ *Δεξικὸν διαφορῶν ἱατρικῶν βοτάνων* (ἴσως εἶδος γλωσσαρίου) εἰς Ἑλληνικὴν ἀρχαίαν καὶ νέαν, Ἰταλικὴν καὶ Τουρκικὴν. (Θ. Ἀθανασίου σ. 53). 2. Λύτ. σ. 519.

3. Ἡ μὲν α' ἔκδοσις ἐγένετο τὸ 1757, ἡ β' τῷ 1786 καὶ ἡ γ' τῷ 1801.

4. Παρὰ Legrand ἐνθ' ἀνωτ. σ. 473 ἡ α' ἔκδοσις εἶχε 690 σελ. εἰς φύλλα ἡ β' τὸ διπλάσιον.

5. Ὁ *Βρετὸς* ἀναγράφων τὸ Δεξικὸν τοῦ Γαζῆ παρατηρεῖ : «Πρὶν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Δεξικοῦ τούτου, τὸ τοῦ Βαρίνου καὶ τὸ *Τετράγλωσσον Δεξι-*

Τέλος εἰς τὸν *Σκαρλάτον Γνίκαν* ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ πατριάρχου *Κυρίλλου τοῦ Σ'* (1813—1818) ἡ πρωτοβουλία περὶ τῆς συντάξεως τοῦ *Κιβωτοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*. Τοῦτου ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ *Βλαστοῦ τοῦ Κρητός* δύο τόμοι (1819—1821), ὅτε ἐκραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως διεκόπη ἡ ἔκδοσις (βλ. Βρετ. Β' 666).

Ἡ πρὸς τὸν *Σκαρλάτον* πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ ἔχει ᾧδε :

«Ἐκλαμπρότατε καὶ περιβλεπτε Μπεγζαδὲ κύριε *Σκαρλάτε Γνίκα* ὁ ἐν Ἰασίῳ τῆς Μολδαβίας . . .

» Ὅσῃν ἡ περιβλεπτος αὐτῆς ἐκλαμπρότης τὴν φιλογένειαν ἐπιδεικνυται καὶ οἷαν τοῖς φιλολόγοις ἐπιδαφιλεύεται τὴν προσοσίαν, καὶ ἐξ ἄλλων μὲν εὐδελον πολλῶν, οὐχ ἦτον δὲ ἐκ τοῦ εἰς τὸ φῶς ἤδη προκύπτοντος Λεξικοῦ τοῦ *Κιβωτός* ἐπιγραφόμενον. *Πρώτη γὰρ ὡς μανθάνουεν ὑπεμνήσατε καὶ διηρημήνευσε τὴν συγκρότησιν τούτου*, καὶ τὴν ἀναπηγάζουσιν ἐξ αὐτοῦ μεγίστην ὄσῃν τοῖς ἀπανταχοῦ τὸν Ἑλληνα λόγον διδάσκουσί τε καὶ ἐπαίουσιν ὁμογενέσιν ὠφέλειαν. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἦνυσται συνάρσει Θεοῦ καὶ τέλους ἡξίωται μείζονος, ἢ κατὰ τὰς κοινὰς ἀπάντων ἐλπίδας, πρόκειται δὲ ἡ ἐν τύποις αὐτοῦ ἔκδοσις, ἣν ἡ ἐν Κουρουτσεοσὲ κοινῇ τοῦ Γένους σχολὴ διεκράξατο ἂν ἐξ ἰδίων, εἴγε μὴ ταῖς περὶ τὴν συνεράνισιν καὶ συγκρότησιν ἐφ' ὄλην δεκαετίαν ὑπερμέτρους δαπάναις ἐπεβαρύνετο (εἶθ' οὕτως ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν καὶ ἐγγραφὴν καὶ ἄλλων, καὶ ἐν τέλει ἰδιοχείρως ὁ Πατριάρχης). Ταῦτόν ἐστιν ἵππον εἰς πεδίον ἀφιέναι καὶ τὴν περιβλεπτον αὐτῆς ἐκλαμπρότητα περὶ τὰ τοιαῦτα κοινωφελῆ σπουδίαματα παρακαλεῖν».¹

Ἐκ τῆς λεξικογραφίας καταδείκνυται ἡ γλωσσομάθεια, ἣτις χαρακτηρίζει τοὺς Ἀκαδημαϊκοὺς ἐκείνους, *ἐπεδόθησαν οὗτοι εἰς τὴν*

κόν τοῦ *Γεωργίου* κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ καθηγητοῦ *Ἀσωπίου* (Ἱστορ. τῶν Ἑλλ. ποιητῶν τομ. Α' σ. 702) ἦσαν τὰ μόνα ἅτινα μέχρι χθὲς καὶ πρόην εἶχαν παρ' ἡμῖν οἱ σπουδάζοντες τὰ Ἑλληνικά (ἐνθ' ἄνωτ. Β' σ. 187).

1. Λόγιος Ἐρμῆς 1817 σ. 220—1 καὶ τὸ τυπογραφεῖον ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν καὶ εἰργάζετο, ἀπὸ τοσοῦτων ἐτῶν ὀργανούμενον (βλ. ἐν τῷ αὐτῷ Περιόδ. 1812 σ. 161—167. «Εἰδήσεις πρὸς τοὺς φιλομούσους καὶ φιλογενεῖς Γραικοὺς περὶ τῆς ἐν Ἰασίῳ συστηθησομένης Ἑλληνικῆς τυπογραφίας» ὑπὸ *Μανουὴλ Βεργάρδου* τοῦ Κρητός, διὰ κοινῆς συνεισφορᾶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ *Σκαρλάτου Γνίκα*. Τοῦτου δὲ ἔχομεν τὸ ἐξῆς: Πόνημα στιχουργικόν, συντεθὲν παρὰ τοῦ ἐκλαμπροτάτου Μπεγζαδὲ κ. κ. *Σκαρλάτου Γνίκα*, εἰς τὸν θάνατον τῆς ἀοιδίμου μητρὸς κυρίας Δόμνης Αἰκατερίνης, ἐπιμελείσθαι καὶ δαπάνη *Μιχαὴλ Μπαλασάκη* τοῦ *Βυζαντίου*. Ἐν Βιέννῃ 1808, 4ον.

σύνταξιν γραμματικῶν εἰς διαφόρους γλώσσας καὶ δὴ εἰς τὴν Ἀλβανικὴν. Τοιοῦτος ὁ *Γερμανὸς Κρητικὸς* ἱερομόναχος τῆς ἐν Ὀλύμπῳ μονῆς τῆς ἀγίας Τριάδος (ἢ τοῦ ἀγίου Διονυσίου), ὅστις κατὰ τὸν *Ζαβίραν* ἦν εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς, Γαλλικῆς, Ἰταλικῆς, Ἀραβικῆς Τουρκικῆς καὶ *Ἀλβανικῆς γλώσσης*. Προσέτι δὲ ἦν καὶ τῆς Ἐκκλησ. μουσικῆς ἐγκρατῆς. Ἔργα αὐτοῦ ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς :

α) Γραμματικὴ τοῦ *Ἰμπραήμ πασᾶ*, τοῦ καὶ ἐπιτρόπου τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους χρηματίσαντος.

β) *Ἀλβανικὴ γραμματικὴ καταστρωθεῖσα εἰς τὸ ἀπλοῦν.*

γ) Γραμματικὴ Ἰταλική.

δ) Κριτικὴ Μουσικὴ . . . Ταῦτα ἀπαριθμήσας ὁ *Ζαβίρας* λέγει : «Τῷ δὲ 1760 τὸν βίον μετήλλαξεν· τὰ συγγράμματα αὐτοῦ σώζονται ἀνέκδοτα ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ». Ἐν μονογραφίᾳ ἀρκοῦντως καλῇ, ἣν ἐδημοσίευσε περὶ τῆς μονῆς ταύτης ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης *Γεννάδιος*² οὐδαμοῦ ἀναφέρεται ὁ *Γερμανὸς* οὗτος, οὔτε τοιαῦτα χειρόγραφα εὗρέθησαν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτῆς. Ἄλλ' ἔχομεν καὶ *Γεώργιον Κρητικόν*, οὗ ἠκροάσατο ἐν Μολδαβίᾳ ὁ *Θεῶς Πολυχρόνιος*³. Ὑποτοπάζω ὅτι πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, ὅστις μετὰ τὴν διδασκαλίαν μετέβη εἰς τὴν διαληφθεῖσαν μονὴν καὶ καρεῖς μοναχὸς μετωνομάσθη *Γερμανός*.⁴

Ὡς χρυσοῦν κορωνίδα τοῦ περιφήμου τῶν «Γκικάδων» οἴκου τίσσομεν ἐνταῦθα τὴν πριγκίπισσαν *Ἐλένην Κολτσῶφ Μασάλλη*, τὸ γένος Γκίκα, θυγατέρα τοῦ πρίγκηπος *Μιχαήλ* ἢ Μιχαλάκη, ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν τῆς Βλαχίας. (Οὗτος ἦν ὁ τρίτος ἀδελφὸς *Γρηγορίου τοῦ IV*). Ἡ ἀξιόλογος αὕτη πριγκίπισσα εἶναι γνωστὴ ἀνὰ σύμπαντα τὸν κόσμον ὑπὸ τὸ φιλολογικὸν αὐτῆς ἐπωνύμιον *Δώρα Ἰστριάς*. Ἐγεννήθη ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1828 καὶ ἔτυχεν ἀδρᾶς μορφώσεως ὑπὸ τὸν διάσημον τότε ἐν Βλαχίᾳ διδάσκαλον *Γρηγόριον Παπαδόπουλον*⁵· ἐξέμαθε καὶ τὰς σπουδαιότερας Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας.

1. Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 234.

2. Ἡ ἱερὰ πατριαρχικὴ καὶ σταυροπηγιακὴ μονὴ τοῦ ἀγίου Διονυσίου τοῦ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ ἐν Γρηγορίῳ Παλαμᾷ, ἔτος Α' σ. 515—528, 545—560 καὶ 593—604 ὡς καὶ ἔτ. Β' σ. 54—59.

3. *Ζαβίρας* σ. 509 «ἀνὴρ εἰδήμων καὶ ἱκανῶς πεπαιδευμένος».

4. Ἴσως τῆς οἰκογενείας τούτου ἀπόγονος εἶναι καὶ ὁ Ῥουμανίς *Σ. Κρητικὸς*, ὅστις ἔγραψεν : «Σχέσεις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους πρὸς τὰς Δακορρομανικὰς ἰδίᾳ φυλὰς καὶ ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπ' αὐτάς». («Ἐσπερος» 1884 φυλλ. 77—78 Λειψίq).

5. Οὗτος ἔγραψε καὶ τὴν βιογραφίαν αὐτῆς ἐν τῷ τοῦ *Βρετοῦ* Ἐθνικῷ

Ἀπὸ τοῦ 1841 ἐπεδόθη εἰς φιλολογικὰς, ἱστορικὰς καὶ ἐθνολογικὰς μελέτας καὶ ἐξηρσύνησε τὰ ἀρχεῖα τῆς Δρέσδης, Βιέννης, Βενετίας καὶ Βερολίνου μέχρι τοῦ 1848, ὅτε ἦλθεν εἰς γάμου κοινωνίαν. Ἄλλ' ὁ γάμος δὲν ἀνεχαίτισεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς λατρείας τῶν Μουσῶν· κεκτημένη σπανίαν ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν ἀφιέρωσεν ὁλόκληρον τὸν βίον ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ ἰδίως ὑπὲρ τῶν ἐν τοῖς Βαλκανίοις χριστιανικῶν λαῶν καὶ δὴ τῶν Ἀλβανῶν, οὐδεμίαν ἀφίησιν εὐκαιρίαν, ἵνα τὸν λόγον στρέψῃ ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ ὅταν ἔτι γράφει περὶ τῆς ληστείας ἐν Περσίᾳ. Ἄλλ' εἶναι καὶ *εἰς ἄκρον φιλελληνίς*, ἀκολουθοῦσα πιστῶς τὴς παραδόσεις τὰς οἰκογενειακάς. Τὰ φιλολογικὰ αὐτῆς ἔργα εἶναι πλεῖστα καὶ τοικιμώτατα, ἀφοῦ καὶ *περὶ τοῦ Μοναχικοῦ βίου ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ* ἔγραψεν¹. Εἶναι ἡ πρώτη Βαλκανιολόγος, καὶ ἦν ἀξία ἰδιαίτερας μονογραφίας.

ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΛΑΣ

Ἡμερολογ. 1867 σ. 365—374. Τελευταῖον δὲ ἔγραψεν ὀλίγα ὁ κ. Midhat Frasherī ἐν Diturijia τομ. II (1927) σ. 15—19.

1. Ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις 1855 β' ἐκδ. ἐν Γενεύῃ 1859. Κατάλογον (οὐχὶ ὅμως πλήρη) τῶν ἔργων αὐτῆς ἔχει ὁ Midhat (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 18). Τὰ κυριώτερα περὶ Ἀλβανίας ἔργα εἶναι τὰ ἑξῆς: *Les écrivains Albanais de l'Italie méridionale* (Ἀθῆναι 1867), *Esquisse Albanaisne Grèce* (Ἀθῆναι 1868) *Gli Albanesi musulmani* (Φλωρεντία 1868 καὶ 1870) *Souvenir de la Spezia* (Ἀθῆναι 1869). Τὰ σπουδαιότερα ὅμως εἶναι τὸ *Περὶ τῆς οἰκογενείας Γάικα* καὶ τὸ: *La nationalité albanaise d'après les chanis populaires* (ἐν *Revue des deux Mondes* 1866, ὅπερ μετεφφράσθη Ἀλβανιστὶ ὑπὸ τοῦ Camarda (Λίνοβνο 1867).